

บทที่ 4

การประกอบพิธีกรรมที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

พิธีกรรมเป็นวิธีการหรือกลวิธีที่มนุษย์ในสังคมสร้างขึ้นตามความเชื่อ ซึ่งมีทั้งความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางศาสนา มนุษย์มีความเชื่อว่าถ้ามีการประกอบพิธีกรรมด้วยการเซ่นสรวงบูชาสิ่งที่มีอำนาจ สิ่งนั้นย่อมจะคลบบันดาลหรือช่วยเหลือให้มนุษย์บรรลุผลได้ การที่มนุษย์ประกอบพิธีกรรมเพราะเกิดความไม่มั่นใจ เกิดความกลัวว่ากิจการต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตและการทำงานของตนจะประสบปัญหามีอุปสรรค จึงหาวิธีการโดยมีพื้นฐานด้านความเชื่อเป็นปัจจัยกำหนดขั้นตอนหรือรายละเอียดของพิธีกรรมต่างๆ

พิธีกรรมเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย การประกอบพิธีกรรมทำให้เกิดความสบายใจ มีจิตใจมั่นคง เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ จึงเป็นสิ่งเสริมคุณค่า มีความหมายและความสำคัญในสังคมและชีวิตประจำวันของมนุษย์มาก (ริดา โมสิกรัตน์ 2538, 7 – 9) พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือท้าวสุรนารีก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความเคารพนับถือท้าวสุรนารี เพื่อนำไปสู่เป้าหมายให้ได้มาในสิ่งที่ตนต้องการ ประเพณีพิธีกรรมที่เกิดขึ้นล้วนมาจากความเลื่อมใสศรัทธาต่อท้าวสุรนารีว่าเป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือบุคคลและสังคมส่วนรวมได้ตามความปรารถนา ท้าวสุรนารีจึงมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตอยู่เสมอๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดวิกฤตการณ์สำคัญๆ ในการดำเนินชีวิตที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ท้าวสุรนารีจึงมีหน้าที่ดูแลช่วยเหลือทุกข์สุขของประชาชนและบ้านเมืองเมื่อเดือดร้อน ดังนั้นจึงมีผู้มาขอให้ท้าวสุรนารีช่วยเหลือตลอดเวลา ไม่ว่าเรื่องใด เวลาใด

ผู้วิจัยสังเกตพบว่าพิธีกรรมที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) พิธีกรรมส่วนรวม ได้แก่ พิธีเปิดงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี ประกอบด้วยพิธีบวงสรวงถวายเครื่องสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี
- 2) พิธีกรรมส่วนบุคคล ได้แก่ การกราบไหว้สักการะ การบนบานและการแก้บน ฯลฯ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

รูปแบบการประกอบพิธีกรรม

1. พิธีกรรมส่วนรวม

การจัดพิธีกรรมส่วนรวม หมายถึง การจัดพิธีกรรมสักการะบูชาท้าวสุรนารี โดยจังหวัดนครราชสีมาเป็นผู้จัดร่วมกับหน่วยงานต่างๆ รูปแบบพิธีกรรมมีลักษณะเป็นทางการ มีกำหนดการและแบบแผนการดำเนินการแน่นอน พิธีที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชน ได้แก่ พิธีเปิดงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารีและพิธีบวงสรวงถวายเครื่องสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีซึ่งเป็นงานประจำปีสำคัญ นอกจากนี้ก็มีงานประเพณีทางศาสนา งานที่จัดขึ้นในโอกาสพิเศษ เป็นต้น งานพิธีกรรมส่วนรวมที่มีความสำคัญมากก็ต้องกระทำเป็นประจำทุกปีจะละเว้นไม่ได้

หลังจากจังหวัดนครราชสีมากระทำพิธีเปิดและเฉลิมฉลองอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2477 แล้วได้จัดให้มีพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณ ในวันที่ 23 มีนาคม 2477 เป็นปีแรกและกระทำต่อมาเป็นประจำทุกปี (ลิขิต ประชา 2510, 74) จนถึงปีนี้กำหนดการของพิธีกรรมสำหรับปี 2543 จัดเป็น 2 วัน คือ ตอนเย็นวันที่ 23 มีนาคม 2543 เป็นพิธีเปิดงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารีเพราะเป็นวันระลึกถึงท้าวสุรนารีทำการสู่รบชนะและเจ้านางศุภกัทธพออกจากเมืองนครราชสีมา สำหรับเช้าวันที่ 24 มีนาคม 2543 เป็นพิธีบวงสรวงถวายเครื่องสักการะฯ ท้าวสุรนารี

1.1 พิธีเปิดงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี

สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา เริ่มพิธีการดังรายละเอียดที่ผู้วิจัยสังเกตการณ์ดังนี้

ในวันที่ 23 มีนาคม 2543 เวลา 16.00 น. ข้าราชการจัดเตรียมพิธีการต่างๆ บนลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและบริเวณประรำพิธีด้านล่างซึ่งเป็นพิธีสงฆ์ ก่อนเริ่มพิธีการจะมีขบวนพาเหรดของสถาบันและหน่วยงานต่างๆ ประชาชนทั้งในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงเริ่มเดินทางมาชุมนุมเฝ้ารอชมพิธีการพร้อมกันในวันนี้ ทำให้บริเวณรอบๆ ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและบนลานอนุสาวรีย์ ท้าวสุรนารีคับคั่งด้วยผู้คนทุกคนมีความเชื่อและเกิดความรู้สึกว่าได้ใกล้ชิดท้าวสุรนารีมากกว่าวันใดๆ ผู้ใดจะ

กราบไหว้สักการะบูชา บนบานขอสิ่งใดท่านจะรับรู้ ผู้ศรัทธาต้องมาสักการะให้ได้ในวันนี้ มิฉะนั้นจะพลาดโอกาสอาจต้องรอถึงปีหน้าอีกครั้งหนึ่ง

ตามกำหนดการของจังหวัดให้ผู้มาร่วมงานแต่งกายชุดไทยพระราชทาน ชุดสากลนิยม หรือชุดสุภาพตามความเหมาะสม แต่ผู้มาร่วมงานส่วนใหญ่แต่งกายชุดไทยพระราชทานที่ตัดเย็บด้วยผ้าไหมและผ้าทอพื้นเมือง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด นครราชสีมา รวมทั้งขบวนพาเหรดและขบวนรำถวาย ทั้งนี้เพราะจังหวัดนครราชสีมา มีการทอผ้าไหมเนื้อดีที่อำเภอปักธงชัย เป็นการแสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ขบวนพาเหรดที่ร่วมสักการะจะแสดงออกถึงคำขวัญของจังหวัดนครราชสีมาที่ว่า “เมืองหญิงกล้า ผ้าไหมดี หมี่โคราช ปราสาทหิน ดินด่านเกวียน” ร่วมแสดงในพิธีทุกปี

ประมาณ 16.30 น. ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมาเข้าประจำในปะรำพิธี ด้านล่าง จุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ จากนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ เมื่อเสร็จพิธีทางสงฆ์แล้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เดินขึ้นมาบนลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและเข้านั่งประจำที่ ช่วงนี้ขบวนแห่เคลื่อนมาที่บริเวณอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เวลา 17.15 น. ประธานในพิธีเริ่มทำพิธีวางพวงมาลาสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี จากนั้นเป็นการแสดงวงดุริยางค์ผสมจากสถาบันการศึกษาของจังหวัดรวม 25 สถาบัน โดยใช้เครื่องดนตรีจำนวน 1,200 ชิ้น ปิดท้ายด้วยการแสดงรำบวงสรวงดวงวิญญาณท้าวสุรนารี

การรำบวงสรวงดวงวิญญาณท้าวสุรนารีไม่ได้มีมาแต่ดั้งเดิม เพิ่งจะมาริเริ่มในภายหลังซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญและน่าสนใจมาก เพราะทุก ๆ ฝ่ายมีจุดประสงค์หลักที่จะรักษาเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านหลายๆ ด้านให้กับประชาชนได้รู้จัก ได้เห็นคุณค่า เกิดความภูมิใจ รักหวงแหนและจะได้ช่วยกันอนุรักษ์ไว้ต่อไป ผู้วิจัยจึงขอเสนอรายละเอียดตั้งแต่ปีแรกจนถึงปัจจุบัน คือ

การรำบวงสรวงดวงวิญญาณท้าวสุรนารี เริ่มมีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2540 โดยใช้วงโปงลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมของภาคอีสานตอนบนไม่ใช่วัฒนธรรมของชาวนครราชสีมา ต่อมาจึงปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมโดยใช้ศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาวนครราชสีมา ดังนั้นสำนักงานจังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยนาฏศิลป์นครราชสีมา สภา

วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมาและชาวบ้านที่มีภูมิรู้เรื่องการละเล่นของท้องถิ่น ได้ร่วมมือกันสืบค้นวิเคราะห์เพลง คนตรี ทำรำและศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชาวนครราชสีมา เพื่อนำมาใช้ในพิธีกรรมการรำบวงสรวงเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมโคราชไว้ได้อีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

พ.ศ. 2541 เพลงคนตรีและการละเล่นพื้นบ้านที่ใช้ในการรำบวงสรวงมีดังนี้

กระบวนที่ 1 รำออก รำโทนโคราช ใช้เพลงลมโอบโอบมา เพลงยามเย็น เพลงสโลว์บัตง

กระบวนที่ 2 รำบวงสรวงสดุดีวีรกรรมท้าวสุรนารี ใช้ทำนองสรภัญญะ สรภัญญะ หมายถึง ทำนองสำหรับสวดคำที่เป็นฉันท (ราชบัณฑิตยสถาน 2525, 803)

กระบวนที่ 3 รำเข้า รำโทนโคราช ใช้เพลงเจ้าเงาะรงนา

พ.ศ. 2542 เพลงคนตรีและการละเล่นพื้นบ้านที่ใช้ในการรำบวงสรวงมีดังนี้

กระบวนที่ 1 รำออก ฟ้อนมโหรีโคราช ใช้เพลงสามเส้า (เป็นเพลงบรรเลง)

กระบวนที่ 2 การละเล่นศิลปะพื้นบ้าน เล่นเพลงช้าเจ้าหงส์คงลำไย ใช้เนื้อหาสดุดีวีรกรรมท้าวสุรนารี

กระบวนที่ 3 รำบวงสรวงสดุดีวีรกรรมท้าวสุรนารี ใช้ทำนองสรภัญญะ

พ.ศ. 2543 เพลงคนตรีและการละเล่นพื้นบ้านที่ใช้ในการรำบวงสรวงมีดังนี้

กระบวนที่ 1 รำออก รำโทนโคราช ใช้เพลงเดือนดารา เพลงแม่มะลิ ช้อนพ้อมมะลิป่า

กระบวนที่ 2 การละเล่นศิลปะพื้นบ้าน เล่นเพลงโกรกลากไม้ ใช้เนื้อหาสดุดีวีรกรรมท้าวสุรนารี

กระบวนที่ 3 รำบวงสรวงสดุดีวีรกรรมท้าวสุรนารี ใช้ทำนองสรภัญญะ

เพลงคนตรีและการละเล่นพื้นบ้านในพิธีกรรมการรำบวงสรวง แบ่งออกเป็น 3 กระบวน ใน พ.ศ. 2541 กระบวนที่ 1 รำออก กระบวนที่ 2 รำบวงสรวงสดุดีวีรกรรม กระบวนที่ 3 รำเข้า ต่อมาใน พ.ศ. 2542 และพ.ศ. 2543 มีการปรับเปลี่ยน คือ กระบวนที่ 1 และ 2 เปลี่ยนตามความเหมาะสมแต่เน้นการแสดงออกถึงศิลปะการละเล่น

พื้นบ้านเป็นสำคัญ กระบวนที่ 3 รำบวงสรวงสดุดีวีรกรรมฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2542 ไม่มีการรำเข้า เพราะสถานที่คับแคบเนื่องจากประชาชนมาชมงานจำนวนมากจึงคัดออก เพราะต้องใช้เนื้อที่มากและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมโดยจัดให้ กระบวนที่ 1 รำออก ยังคงใช้รำโทนโคราช ใช้เพลงดนตรีศิลป์โคราช กระบวนที่ 2 นำศิลปะการละเล่นพื้นบ้านมาแสดงเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของโคราชไว้ ส่วนกระบวนที่ 3 รำบวงสรวงสดุดีวีรกรรมฯ ซึ่งเพลงรำบวงสรวงนี้มีความสำคัญมาก ต้องมี 1 กระบวน ละเว้นไม่ได้ เพลงบวงสรวงใช้เพลงเดิมทำนองสรภัญญะทุกปี ปัจจุบันจัดไว้กระบวนที่ 3 เพราะเมื่อจบกระบวนที่ 3 ทุกคนจะก้มลงกราบหน้าอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเป็นอันจบการแสดงการรำบวงสรวง (ศิยาพรรณ ประพันธ์วิทยา, 2543)

ความเป็นมาของเพลงดนตรี การละเล่นพื้นบ้านและเพลงบวงสรวงที่นำมาใช้ในพิธีกรรมการรำบวงสรวงดวงวิญญาณท้าวสุรนารีมีดังต่อไปนี้คือ

รำโทนโคราช รำโทนโคราชเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่เล่นแพร่หลายในนครราชสีมามาก่อนที่อื่นเป็นเวลานานกว่า 80 ปีมาแล้ว ตามคำกล่าวอ้างของหม่อมคุณหญิง บริพัตร ณ อยุธยา โดยใช้โทนเป็นเครื่องดนตรีหลักเพียงอย่างเดียว ตีประกอบตั้งแต่ 2 ลูกขึ้นไป เพื่อให้จังหวะการร้องเชิดเพลงรำวง และอาจมีเครื่องดนตรีอื่นประกอบเพื่อความสนุกสนานครื้นเครง เช่น ปี่ ระนาด ฉิ่งฉับ (ศิยาพรรณ ประพันธ์วิทยา 2542, 205)

ตัวอย่างเพลงรำโทนโคราชที่ใช้ในพิธีกรรมการรำบวงสรวงดวงวิญญาณท้าวสุรนารี

เพลงลมโยโยมา

ลมโยโยมา อูราระริน (ซ้ำ)	ลมหวนชวนชื่นใจ น้องต้องซ้ำ
พี่มาทุกคำ เคยมารำทุกคืน (ซ้ำ)	รักคนอื่นแล้วจะมาทำไม (ซ้ำ)

เพลงยามเย็น

ยามเย็นเดินเล่นชายหาด	ฝูงปลาฉลามมากมายหลายพันธุ์
โน่นหนาหมู่ปลานวลจันทร์ (ซ้ำ)	มันว่ายเคียงกันยังกะฉันทันเคียงเธอ

เพลงสโลว์บัติง

สโลว์บัติงๆ เสียงดังสนั่นลั่นวง โคมยงราววงคืนนี้ (ซ้ำ)
 ดูท่าคูทิ ทำให้พี่ยืนยง เอ้อ เอ้อ เออ เสอ เส้อ เอิงเอย
 เกิดมาฉันยังไม่เคยรัก (ซ้ำ) หวังใจนักกลัวรักจะมาเจอ
 เทวศาคลใจให้มาเจอ ฉันรักเธอฉันยังไม่บอกใคร
 ฉันรักใคร ฉันยังไม่บอกเธอ

ที่มาของเพลงลมโรยโซยมา เพลงยามเย็น และเพลงสโลว์บัติง ดิยาพรรณ ประพันธ์วิทยา กล่าวว่า ได้มาจากคุณแม่เทียม ประพันธ์วิทยา อายุ 72 ปี เป็นหมอเพลง อยู่บ้านเลขที่ 59 หมู่ 3 บ้านหนองสรวง อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา และคุณยายสง่า รัตนจรัสโรจน์ อายุ 74 ปี อาศัยอยู่หมู่บ้านหนองสรวง อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา เป็นหมอเพลงเพื่อนบ้านกับคุณแม่เทียม ประพันธ์วิทยา (ดิยาพรรณ ประพันธ์วิทยา, 2544)

มโหรีพื้นบ้าน (โคราช) จังหวัดนครราชสีมาอยู่ในเขตอีสานใต้ มีวงมโหรีบรรเลงสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณใช้บรรเลงในเทศกาลงานต่าง ๆ และใช้ในขบวนแห่ทั่วไปของท้องถิ่น ลักษณะมโหรีพื้นบ้านมีความเป็นเอกลักษณ์ประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภท เป่า ขอ กลอง ฉิ่งและฉาบ

วงมโหรีพื้นบ้านโคราช มีทุกอำเภอที่เป็นกลุ่มวัฒนธรรมโคราชในจังหวัดนครราชสีมา นิยมใช้บรรเลงประกอบขบวนแห่บุญประเพณีและงานพิธีการต่าง ๆ โดยเฉพาะการแห่กัณฑ์หลอนในงานเทศน์มหาชาติ งานบวชนาค งานโกนจุก งานโกนผมไฟ ฯลฯ ความเชื่อเกี่ยวกับการบรรเลงมโหรีโคราช ก่อนบรรเลงมโหรีทุกครั้งต้องมีพิธีไหว้ครุ้มโหรีก่อน เพื่อเป็นสิริมงคลกับผู้บรรเลง ผู้ฟังและเจ้าภาพ เจ้าภาพต้องจัดหาสิ่งต่อไปนี้เพื่อใช้ในพิธี เหล้าขาว 1 ขวด ดอกไม้ รูป 3 ดอก เทียนไขสีขาว 1 เล่ม ผ้าขาว 1 ผืน เงิน 12 บาทหรือมากกว่า วงมโหรีแต่ละคณะเป็นผู้กำหนด (ดิยาพรรณ ประพันธ์วิทยา, 2544)

เพลงพื้นบ้านที่ใช้ประกอบพิธีกรรม มี 2 เพลงคือ เพลงช้าเจ้าหงส์คงลำไย และ เพลงช้าโกรก มีรายละเอียดดังนี้

เพลงช้าเจ้าหงส์คงลำไย

ลูกคู่ ช้า ช้า เจ้า พญา หงส์ ปีกอ่อนร่อนลง อยู่ในคงลำไย
คงไหนเอย เอ้อเอ้ย ลำไย...คงไหนเอย เอ้อเอ้ย ลำไย

แม่คู่ คนที่ 1 วันนี้ วันดีที่ได้มาบวงสรวง (ช้า)

ต่างล้วนชื่นทรวงสุขสมฤทัย

คนที่ 2 พี่น้องเรามากันทุกสารทิศ (ช้า)

ต่างล้วนมีจิตถวายคงลำไย

คนที่ 3 ธรรมเนียมจะเล่นจะเดินจะรำ (ช้า)

โอ้แม่งามขำ ต้องไหว้รัตนตรัย

คนที่ 4 จึงยกมือขึ้นสาธุสะ (ช้า)

ลูก ๆ ขอไหว้พระรัตนตรัย

คนที่ 5 ทั้งไหว้ครูพักและครูลักจำ (ช้า)

ขอช่วยแนะนำ ให้บทกลอนลั่นไหล

คนที่ 6 ไหว้ครูกันให้เสร็จสรรพ (ช้า)

แล้วจึงขยับกันต่อไป (กระทุ้ง)

लगलग คงไหนเอย...เอ้อเอ้ย...ลำไย (ช้า)

หอมหวานอยู่ในคงเอย...

ทอดยออยู่ในคงเอ้ย...

แม่คู่ คนที่ 7 วีรกรรมล้ำค้ำ ของท่านย่าโม (ช้า)

กล้าหาญใหญ่โต ยิ่งกว่าใครใคร

- คนที่ 8 ชื่อเสียงของท่านปรากฏ (ซ้ำ)
เกียรติยศ ชื่อเสียงเกรียงไกร
- คนที่ 9 มีกลยุทธ์ และปัญญาหญิง (ซ้ำ)
ช่างเก่งจริงจริง นะแม่ยอดหญิงไทย
- คนที่ 10 สมว่าหญิงไทย ใจกำแหง (ซ้ำ)
ดาบก็กว้างแต่แปลก็ไวกว
- คนที่ 11 ข้าศึกไหนไหน ใครว่าเก่งกว่ากล้า (ซ้ำ)
ต้องมามรณา เพราะมือหญิงไทย
- คนที่ 12 สร้างวีรกรรม คำประกาศิต
ที่ทุ่งสัมฤทธิ์ อำเภอฟิมาย
- คนที่ 13 พวกเรา เคารพศรัทธา (ซ้ำ)
แด่คุณแม่ย่า อย่างจริงใจ (กระทุ้ง)
- लगललन दङ्गलनऐय...ऐऐऐऐ लललऐ (ซ้ำ)
सदुसल दलुवदङ्गललऐऐ...
सदुसल दलुवऐलङ्ग दङ्गललऐऐऐ...

เพลงข้าเจ้าหงส์ดงลำไย หรือเพลงดงลำไยเดิม เป็นเพลงปฎิพากย์ เนื้อหา
ทำนองเกี่ยวพาราตี สนุกสนาน เป็นที่นิยมร้องกันอย่างแพร่หลายในจังหวัดนครราชสีมา
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นวัฒนธรรมของจังหวัดนครราชสีมาที่ได้รับวัฒนธรรมมาจาก
เพลงข้าเจ้าหงส์ดงลำไยของภาคกลาง ซึ่งร้องกันในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ
หล้านภาลัย เป็นการร้องหน้าโบสถ์พราหมณ์ ต่อมาเกิดการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมมา
ถึงจังหวัดนครราชสีมา ชาวนครราชสีมาเข้าใจว่าเป็นของชาวนครราชสีมาเพราะ
คล้ายคลึงกัน กระบวนการร้องใช้ลูกคู่ ลักษณะเป็นเพลงปฎิพากย์ร้องแก้กันระหว่าง
ชาย-หญิง จะมีพ่อเพลง-แม่เพลง ศัพท์ภาษาเป็นของโคราชแต่ทำนองวิธีการร้องคล้าย
ของภาคกลาง คล้ายเพลงปรบไก่อ เพลงฉ่อย แต่ก็ไม่เหมือนกันเสียทีเดียวเป็นลักษณะ

กลอนหัวเดียว ผู้ประพันธ์บทเพลงข้าเจ้าหงส์คงลำไยเพื่อใช้ในพิธีกรรมรำบวงสรวงฯ
คือ นางคยาพรรณ ประพันธ์วิทยา (คยาพรรณ ประพันธ์วิทยา, 2544)

เพลงโกรกลากไม้ (ข้าโกรก)

ลูกคู่ขึ้น ข้าเจ้าเอ๋ยโกรกเอ๋ย ลากมาแต่โคก ก็ยังลากมาได้ (ซ้ำ)

คนที่ 1 แม่เพลง ถึงยามบ้านแตกสาแหรกขาด กระเชอกระจาด ก็ลากไป

ลูกคู่รับ กระเชอกระจาดก็ลากไป ข้าเจ้าเอ๋ยโกรกเอ๋ย ลากมาแต่
โคกก็ยังลากมาได้

คนที่ 2 พ่อเพลง เห็นหม้อ ไห ครก เอ้า! ลืมสาก เวลาตกยาก ก็ต้องลากกัน
ไป

ลูกคู่รับ เวลาตกยากก็ต้องลากกันไป ข้าเจ้าเอ๋ยโกรกเอ๋ย ลากมาแต่
โคกก็ยังลากมาได้

คนที่ 3 พ่อเพลง เกวียนติดละโลกลากไปไม่ได้ ให้พี่ทหารเข้าเทียมแอก
ช่วยดันปะแหรกมันก็จไป

ลูกคู่รับ ช่วยกันดันปะแหรกมันก็จไป ข้าเจ้าเอ๋ยโกรกเอ๋ย ลากมา
แต่โคกก็ยังลากมาได้

คนที่ 4 แม่เพลง เกวียนติดละโลกลากไปไม่ได้ เห็นใจเถิดบ้างเถอะจ๊ก
คราว มาช่วยสาว ๆ ลากเบ้งเป็นอาย

ลูกคู่รับ มาช่วยสาว ๆ ลากเบ้งเป็นอาย ข้าเจ้าเอ๋ยโกรกเอ๋ย ลากมา
แต่โคกก็ยังลากมาได้

คนที่ 5 แม่เพลง ลากมาถึงบ้านเก่า หยุตกินเข้า(ข้าว)เข้า กันก่อนเป็นอาย

ลูกคู่รับ หยุตกินเข้าเข้ากันก่อนเป็นอาย ข้าเจ้าเอ๋ยลากเอ๋ย หนทาง
มันยากสุดสำหรับลากให้ได้

คนที่ 6 พ่อเพลง ลากมาถึงบ้านจอหอ ดำสั้มละกอกินก่อนเป็นอาย

ถูกคู่รับ คำสั้มละกอกินก่อนเป็นอาย ข้าเจ้าเอยลากเอย หนทางมัน
ยากอุตส่าห์ลากให้ได้

คนที่ 7 แม่เพลง เองเป็นเชลย เขาก็คุมก็ขู่ พวกเองต้องสู้ต้องฟาดฟันให้
ตาย

ถูกคู่รับ พวกเองต้องสู้ฟาดฟันให้ตาย ข้าเจ้าเอยลากเอย หนทาง
มันยากอุตส่าห์ลากให้ได้

คนที่ 8 พ่อเพลง ทำเป็นเฉย ๆ คอยฟังอุบาย ย่าโมแกมาตะกิดถึงทุ่งสัมฤทธิ์
ค่อยคิดค่อยทำลาย

ถูกคู่รับ ถึงทุ่งสัมฤทธิ์ค่อยคิดทำลาย ข้าเจ้าเอยลากเอย หนทางมัน
ยากอุตส่าห์ลากให้ได้

คนที่ 9 แม่เพลง เราพวกสาว ๆ หลอกล่อศัตรูตายใจ จวบศึกสงัด ณ ทุ่ง
สัมฤทธิ์พากันพิชิตชิงชัย

ถูกคู่รับ พากันพิชิตชิงชัย ข้าเจ้าเอยลากเอย หนทางมันยาก
อุตส่าห์ลากให้ได้

คนที่ 10 แม่เพลง โอ้ ลูกหลานเอยมาน้อมสกุติ วีรสตรีของชาติท่านเป็น
โพธิ์ทองปกป้องชาวโคราชให้อยู่เย็นเป็นสุข ทุกผู้ทุกคนเอย

ถูกคู่รับ ให้อยู่เย็นเป็นสุข ทุกผู้ทุกคนเอย ข้าเจ้าเอย ไกรกเอย
ลากมาแต่โลกก็ยังลากมาได้

อธิบายศัพท์

สาแหรก	หมายถึง	ครอบครวั
ละโลก	หมายถึง	จีโคเลน
ปะแหรก	หมายถึง	ส่วนประกบข้างนอกคลุมล้อเกวียน
เบ้งเป็นอาย	หมายถึง	บ้างเป็นไร
กินเข้า	หมายถึง	กินข้าว
เป็นอาย	หมายถึง	เป็นใจ

พวกเอง หมายถึง พวกเรา
ตะกิด หมายถึง สะกิด

ที่มาของเพลงโกรกลากไม้หรือชำโกรก ดิยาพรรณ ประพันธ์วิทยา เล่าว่า คุณแม่เพ็รียง เมืองแก้ว อายุ 80 ปี และคุณตาคริ้ม เมืองแก้ว อายุ 86 ปี (เสียชีวิตแล้ว) อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านหนองขุนพัฒนา อำเภอบางละมุง จังหวัดนครราชสีมา เป็นผู้บอกเล่าว่าใช้เล่นกันแถบบ้านหนองขุน หนองคู อำเภอบางละมุง และอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เป็นเพลงที่มาจากชาวบ้าน พระเณร ได้ร่วมแรงร่วมใจกันขึ้นไปตัดไม้ในป่าในโคก คำว่า“โกรก” หมายถึง การแปรรูปไม้ คั้นไม้ที่เป็นคั้นใหญ่ๆ ที่อยู่บนโคกจะไปตัดเอามาทำเป็นเสา เป็นแผ่นเป็นฝานมาใช้สร้างวัด ตัดเสร็จแล้วลากใส่เกวียนต้องใช้กำลังคนดึงลากลงผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ ก็นำมาร้องเป็นเพลงเพื่อเป็นการผ่อนคลายจึงเกิดเพลงโกรกลากไม้ ร้องเป็นภาษาโคราชแท้ๆ มีพ่อเพลง – แม่เพลง และลูกคู่ ผู้ประพันธ์บทเพลงโกรกลากไม้เพื่อใช้ในพิธีกรรมการรำบวงสรวงฯ คือ นางดิยาพรรณ ประพันธ์วิทยา (ดิยาพรรณ ประพันธ์วิทยา, 2543)

เพลงบวงสรวง

เพลงสวดคีร์กรรม

บวงสรวงสวดคี	ยอดนาริศรีเมืองไทย
ย่าโมผู้ชาญชัย	ออกอุบายไล่ฆ่าลาว
มารยาหญิงยวนชั่ว	ลาวหลงตัวมัวแต่เมา
ด้วยเล่ห์เสน่ห์สาว	เข่นฆ่าลาวแตกแหलगลาญ
ปัญญาเป็นอาวุธ	กลยุทธ์สุดเชี่ยวชาญ
ฉลาดเลออาจหาญ	ปกป้องบ้านด่านไพร
ปวงข้าบรรดาหลาน	บำเพ็ญทานบารมี
บวงสรวงดวงชีวี	พลีให้ท่านพิมานแมน
ขอพรพวยง่าท่าน	ให้ลูกหลานสมสุขแสน

ราชสีมามือเมืองแมน	แทนสวรรค์บ้านของเขา
ศัตรูผู้โคหาญ	มารุกรานกลั่นแกล้งเอา
ไม่ถอยแม้เพียงก้าว	ปกป้องด้วยดาบอินไทย
หญิงไทยใจกำแหง	ดาบก็แกว่งเปล็กไกว
สู้ศึกไม่หวั่นไหว	เกียรติกำจายกระเดื่องดิน
หลานสาวชาวโคราช	มานวยนาตระการศิลป์
บุชาอัมรินทร์	โปรดคลยีนช่วยอวยชัย
สรรพมงคลขวัญ	จงบันดาลให้สุขใจ
สรรพทุกขโศกโรคภัย	จงมลายให้เหือดหาย
อันตรายอย่าแผ้วพาน	

ที่มาของเพลงบวงสรวง ชื่อเพลงสดุดีวีรกรรมใช้ทำนองสรภัญญะ เหตุที่ใช้เพราะทำนองสรภัญญะเป็นทำนองของบทสวดที่ใช้สวดสรรเสริญพระพุทธคุณ สวดสรรเสริญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สวดสรรเสริญสิ่งที่เป็นเทพ รวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คนไทยนับถือ จึงเอามาทำนองสรภัญญะมาใช้เพราะถือว่าท้าวสุรนารีเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นทิพย์วิญญูณที่เคารพนับถือของชาวจังหวัดนครราชสีมา ผู้ประพันธ์บทเพลงสดุดีวีรกรรมเพื่อใช้ในพิธีกรรมการรำบวงสรวงฯ คือ นายประจวบ สว่างพลกรัง เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านเทพนิมิต อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา (ดิยาพรรณ ประพันธ์ วิทยา, 2543)

เมื่อชมการแสดงจบแล้วผู้ว่าราชการจังหวัดกล่าวรายงาน ประธานในพิธีกล่าวตอบและกระทำพิธีเปิดงานฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี

ขั้นตอนที่ 2 พิธีจุดพลุ 4 มุมเมือง เริ่มมีมาตั้งแต่ปี 2522 โดยกลุ่มลูกยาโม 23 หน่วยงานเอกชน พ่อค้า ประชาชนชาวนครราชสีมา จัดทำขึ้นมีทั้งการจุดพลุและดอกไม้ไฟพร้อมกันทั้ง 4 มุมเมือง คือที่ประตูเมืองทั้ง 4 ด้านนั่นเอง เนื่องจากในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดให้สร้างแนวกำแพงป้องกันข้าศึกโดยขุดคูเมืองรอบเมือง ก่อกำแพงสูงมีประตูเปิด 4 ประตู เพื่อป้องกันข้าศึก ประตูทั้ง 4 จึงมีความสำคัญที่ชาวนครราชสีมายังอนุรักษ์ไว้จนทุกวันนี้

ก่อนจะมีการจุดพลุและดอกไม้ไฟ จังหวัดนครราชสีมาจัดให้มีการวิ่งคบไฟในวันที่ 23 มีนาคม 2543 เวลา 09.09 น. โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอพิมาย ข้าราชการ พ่อค้าประชาชน กระทำพิธีบวงสรวง ณ บริเวณอนุสรณ์สถานวีรกรรมทุ่งสัมฤทธิ์ อำเภอพิมาย เพราะเป็นสถานที่สู้รบระหว่างท้าวสุรนารีกับทหารลาว เมื่อทำพิธีบวงสรวงเสร็จแล้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดทำพิธีมอบคบไฟให้กับขบวนวิ่งคบไฟอำเภอพิมาย มาส่งมอบต่อให้ขบวนวิ่งอำเภอโนนสูง จากนั้นนำมาส่งมอบให้ขบวนวิ่งอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ช่วงสุดท้ายนำส่งมอบให้ขบวนวิ่งของอำเภอเมือง มาหยุดพักที่อำเภอเมืองจนถึงเวลา 19.00 น. ขบวนวิ่งคบไฟจะนำคบไฟมามอบให้ประชาชนในพิธีของแต่ละประตูดังนี้

- 1) ประตูดุหมพล (เป็นประตูที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีที่ประกอบพิธี ทางจังหวัดจึงไปใช้บริเวณสนามกีฬาากลางค่ายสุรนารีซึ่งอยู่ไม่ไกลแทนประตูดุหมพล เพราะไม่สามารถจุดพลุบริเวณนี้ได้ เนื่องจากเป็นบริเวณพิธีมีประชาชนจำนวนมากอาจเกิดอันตรายได้) ประธานจุดพลุคือ แม่ทัพภาคที่ 2
- 2) ประตูดุพลแสน ประธานจุดพลุคือ อธิบดีผู้พิพากษภาค 3
- 3) ประตูดุพลล้าน ประธานจุดพลุคือ นายกเทศมนตรีนครราชสีมา
- 4) ประตูไชยณรงค์ ประธานจุดพลุคือ ผู้บัญชาการตำรวจภูธรภาค 3

พิธีจุดพลุและดอกไม้ไฟทำพร้อมกันทั้ง 4 ประตู ทำให้เกิดความสุขสว่างไสว สวยงาม การจุดพลุและดอกไม้ไฟเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชัยชนะ ความรุ่งโรจน์ ความยินดีปรีดา ความสนุกสนานรื่นเริง และยังสื่อให้ทุกคนโดยเฉพาะชาวนครราชสีมา รู้ว่าเป็นพิธีเปิดงานเฉลิมฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี

1.2 พิธีบวงสรวงถวายเครื่องสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

การประกอบพิธีกรรมพิธีบวงสรวงถวายเครื่องสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีมีขึ้นในวันที่ 24 มีนาคม ของทุกปี รูปแบบพิธีกรรมแบ่งเป็น 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่ 1 พิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลแด่ท้าวสุรนารี พิธีสวดบังสุกุล ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ 10 รูป ขั้นตอนที่ 2 พิธีวางพวงมาลาและวางเครื่องพัสดราภรณ์สักการะ

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและกล่าวสดุดี ขั้นตอนที่ 3 พิธีพราหมณ์สวดคาถาชุมนุมเทวดา
กระทำพิธีบวงสรวงสมโภช

พิธีการบวงสรวงและอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีการของพราหมณ์ เป็นหน้าที่ของ
สำนักการศึกษา เทศบาลนครนครราชสีมา เป็นผู้รับผิดชอบจัดหาให้ครบนำมาจัดเรียง
บนโต๊ะ พราหมณ์ที่สำนักพระราชวัง สำนักงานจังหวัดนครราชสีมาเป็นผู้เชิญมาทำพิธีมี
จำนวน 5 ท่านโดยมี นายศิริพงศ์ วัชรโรทัย เป็นหัวหน้าพราหมณ์มาทำพิธีทุกปี ส่วนผู้ช่วย
พราหมณ์จะเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม สำหรับอาหารและเครื่องบูชามีดังนี้

อาหารคาว ข้าวสุก หัวหมู เป็ด ไก่ กุ้ง ปลาช่อน ปลากระป๋องยำ กุ้งพล่า
ไข่ต้ม

อาหารหวาน ขนมต้มขาว – ขนมต้มแดง ขนมเล็บมือนาง ขนมเปียกก้อน
ทองหยอด ทองหยิบ ฝอยทอง เม็ดขนุน

ผลไม้ มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว้า แดงโม อุ่น ส้ม

เครื่องบูชา คันบายศรีขนาดใหญ่ 2 คัน ขนาดเล็ก 4 คัน รูปเทียน ดอกไม้
หมากพลู บุหรี่ ค้ายสายสิญจน์ ข้าวสาร น้ำดื่ม 6 แก้ว แผ่นทองคำเปลว ผ้าห่ม ผ้าสไบ
พวงมาลัย น้ำมันดี แป้งเจิม โองการสำหรับพราหมณ์กล่าวในพิธี

การจัดอาหาร เครื่องบูชา อุปกรณ์สิ่งของในพิธีบวงสรวงจะเห็นว่า
อาหารคาวมี ข้าว กุ้ง ปลา หมู เป็ด ไก่ ไข่ต้ม อาหารหวานมีชื่อที่เป็นมงคล คือ ทอง
หยอด ทองหยิบ ฝอยทอง ชื่อขนมที่มีคำว่า ทอง ก็หมายถึงความมีคุณค่ามหาศาล มี
ความร่ำรวย และมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ ส่วนเม็ดขนุน มีชื่อเป็นมงคล
หมายถึง มีผู้รักใคร่สนับสนุนอุดหนุนจนเจือในการกระทำทุกอย่างให้สำเร็จสมบูรณ์
ส่วนขนมต้มแดง – ขนมต้มขาว ใช้ในงานพิธีกรรมทั่วไป ขนมเล็บมือนาง ขนมเปียก
อ่อน เป็นขนมไทยดั้งเดิมของชาวนครราชสีมา ผลไม้ตามฤดูกาลตามที่จัดหาได้ ที่ขาดไม่
ได้คือ หมากพลู บุหรี่ มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว้า เครื่องบูชา มีรูปเทียน ดอกไม้ ในพิธีใช้
ดอกดาวเรืองสีเหลืองจำนวนมากทำให้ดูสีสดใส และนำดอกบานไม่รู้โรยมาประดับ
แซม ทำให้สีเหลืองกับสีแดงตัดกันดูสวยงาม มีขันข้าวสาร 3 ขัน ประดับด้วยดอก

ดาวเรือง บานไม่รู้โรย ปีกเทียนไข 3 เล่ม พร้อมใบโพธิ์ทอง 1 ใบแนบอยู่ด้วยกัน ชั้นละ 3 ชูค สำหรับทำพิธีเวียนเทียน เตรียมน้ำมันสำหรับรดน้ำ แป้งสำหรับเจิม แผ่นทองคำเปลวสำหรับปิดทอง ที่สำคัญมากคือ ผ้าห่ม สำหรับถวายที่รูปปั้นจำลองด้านหน้า ส่วนผ้าสไบ สำหรับเปลี่ยนที่อนุสาวรีย์และเตรียมพวงมาลัยกรถวายที่อนุสาวรีย์ด้วย พวงมาลัยนี้ทำเป็นพิเศษใช้ดอกมะลิเพราะมีกลิ่นหอม เชื่อว่าเป็นดอกไม้ที่ท้าวสุรนารีชอบมาก ผ้าห่มและผ้าสไบสำหรับเปลี่ยนประจำปีนี้ใช้สีฟ้า เนื่องจากวันที่ 24 มีนาคม 2543 ตรงกับวันศุกร์จึงใช้สีฟ้า ความเชื่อของสีแต่ละวันมีดังนี้ (ไตรรงค์ คัมภีร์พงศ์, 2543)

สีประจำวัน

วันอาทิตย์	สีแดง
วันจันทร์	สีเหลือง
วันอังคาร	สีชมพู
วันพุธ	สีเขียว
วันพฤหัสบดี	สีแสด
วันศุกร์	สีฟ้า
วันเสาร์	สีม่วง

ผ้าที่กำหนดเป็นเครื่องพัสดราภรณ์สำหรับถวายประจำปีมี 2 ผืนคือ ผ้ามืนที่ 1 มีความสำคัญมาก คือ ผ้าสไบ มีลักษณะลวดลายสวยงามเพราะต้องใช้เปลี่ยนที่อนุสาวรีย์ เป็นส่วนที่ประชาชนทุกคนจะมองเห็นปรากฏอยู่ที่องค์ท่านตลอดปี ส่วนผ้าผืนที่ 2 มีความสำคัญรองลงมา คือ ผ้าห่มเป็นผ้าไหมเนื้อดีลวดลายสวยงามสำหรับถวายหน้ารูปปั้นจำลองของท่าน ผ้าผืนที่ 2 นี้เมื่อเสร็จพิธีการแล้วจะมีผู้มาจองขอรับไปเก็บไว้สักการบูชา เพราะมีความเชื่อว่าเป็นสิริมงคลใครมาจับจองก็ได้รวมทั้งเครื่องบวงสรวงทุกอย่างในพิธีด้วย ผ้าห่มผืนที่ 2 สำหรับรูปปั้นจำลองของท้าวสุรนารีนี้ไม่ได้นำไปเปลี่ยนเหมือนผ้าสไบเพราะเป็นรูปปั้นจำลองที่ผู้มาสักการะบูชาปิดทองได้ทั่วทั้งองค์ เนื่องจากอนุสาวรีย์ของท่านมีความสูงและประดิษฐานอยู่บนฐานที่สูงมากด้วย ทำให้

ประชาชนไม่สามารถปิดทองกลิ้งมาลัยได้ ประชาชนจึงมาปิดทองกลิ้งมาลัยที่รูปปั้นจำลองแทน (ภูมิสิทธิ์ วังศิริ, 2543)

การเตรียมพัสดราภรณ์ทั้ง 2 ผืนนี้ ทางจังหวัดมอบหมายให้ผู้รับผิดชอบไปสำรวจตามร้านขายผ้าไหมทั่วไปของจังหวัดนครราชสีมาไม่เฉพาะเจาะจงร้านใด เมื่อเห็นว่าร้านใดมีผ้าไหมมีลวดลาย และสี ที่ถูกต้องเหมาะสมก็ซื้อหามา ทุกครั้งจะเลือกผืนที่เห็นว่าสวยที่สุดในร้าน จังหวัดจัดหางบประมาณมาให้ เมื่อไปซื้อบางร้านก็พูดคุยถึงวัตถุประสงค์ของการซื้อ บางร้านก็ไม่ได้ถาม บางร้านเมื่อทราบวัตถุประสงค์ก็จะลดราคาให้เพื่อขอบริจาคร่วมทำบุญให้กับท้าวสุรนารีด้วย ร้านที่รู้ว่าซื้อไปทำพิธีก็รู้สึกยินดีมากเพราะมีส่วนร่วมในพิธี (ไตรรงค์ คัมภีร์พงศ์, 2543)

นอกจากการจัดหาพัสดราภรณ์แล้วยังมีพวงมาลัยกรที่ใช้เปลี่ยนในพิธีด้วย พวงมาลัยเคยใช้ดอกบานไม่รู้โรยสีขาวสลับลวดลายกับดอกสีบานเย็น เพราะอยู่คงทน นานกว่าสัปดาห์ ชาวนครราชสีมาเชื่อว่าท้าวสุรนารีชอบดอกมะลิเพราะมีกลิ่นหอม ปัจจุบันจึงร้อยมาลัยด้วยดอกมะลิกับดอกพุท ที่ใช้ดอกพุทเพราะมีสีขาวบริสุทธิ์และมีเสียงพ้องกับคำว่า พุทธ เป็นความหมายทางศาสนาและสอดคล้องกับอุปนิสัยของท่านที่ ชอบทำบุญเข้าวัดฟังธรรม การทำพวงมาลัยด้วยดอกมะลิและดอกพุทนี้มีค่าใช้จ่ายสูง และอยู่ได้เพียงวันเดียวจะเหี่ยวเฉาเนื่องจากเป็นดอกไม้บอบบาง ไม่ทนแดดทนลม แต่มักมีผู้ยินดีทำให้ด้วยความรักความศรัทธาที่มีต่อท่านไม่เสียค่าใช้จ่าย และไม่อาจกำหนดให้ใช้ดอกบานไม่รู้โรยอย่างเดิม เพราะทุกคนต้องการทำในสิ่งที่ตนอยากชอบ และเพื่อความ เป็นสิริมงคลและมีโชคลาภอีกด้วย

รายละเอียดที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งที่เป็นพิธีการอย่างไม่เป็นทางการและมีผู้ทราบกันน้อย คือ การถอดผ้าสไบออกและทำความสะอาดที่อนุสาวรีย์ นายประกาย ชื่นชม กล่าวว่า ก่อนที่จะถึงวันทำพิธีเฉลิมฉลอง และพิธีบวงสรวงประจำปี คือ วันที่ 23 และ 24 มีนาคม ประมาณ 3 – 4 วัน จะไปทำพิธีปลดผ้าสไบและทำความสะอาด อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เวลาทำความสะอาดก็เลือกเวลาประมาณ 5 ทุ่มขึ้นไป เพราะช่วงนี้ มีผู้มาสักการะไม่มากนัก อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีจะซื้อใหม่ทุกปี ประกอบด้วย ถังน้ำ 1 ใบ ใสน้ำฝนเท่านั้น เพราะถือว่าสะอาดบริสุทธิ์ ผ้าขนหนูใหม่ 3 ผืน น้ำยาที่ใช้สระผมทั่วไป และน้ำมันจันทน์ ส่วนการทำความสะอาดมีรายละเอียด 3 ขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นตอนที่ 1 นำดอกไม้ รูปเทียน พวงมาลัยดอกมะลิ สำหรับรูปจะใช้ รูปแขกเพราะมีกลิ่นหอม เป็นสิ่งที่ท้าวสุรนารีชอบ จำนวน 9 ดอก ไปสักการะบูชา ด้านหน้าอนุสาวรีย์เพื่อกล่าวขอขมาท่าน หากการกระทำนี้เป็นการล่วงเกิน และขอ อนุญาตที่จะปลดผ้าสไบและรดน้ำทำความสะอาดให้ท่าน เสร็จแล้วเดินอ้อมมาด้านหลัง ก่อนจะขึ้นบันไดก็คุกเข่าลงกราบไหว้อีก 1 ครั้ง จึงเดินขึ้นบันไดไปข้างบนพอถึง อนุสาวรีย์ก็ยกมือไหว้ 1 ครั้ง จึงจะปลดผ้าสไบออก

2) ขั้นตอนที่ 2 เริ่มด้วยการรดน้ำให้ท่านแล้วนำน้ำยาสระผมผสมในถังน้ำ ใช้ผ้าขนหนูผืนที่ 1 ขูบน้ำยาสระผมทำความสะอาดจนทั่วอนุสาวรีย์ แล้วล้างน้ำยาสระผม ออกจนหมด ต่อมาใช้ผ้าขนหนูผืนที่ 2 เช็ดอนุสาวรีย์จนแห้งสะอาด หลังจากนั้นใช้ผ้า ขนหนูผืนที่ 3 ขูบน้ำมันจันทน์ชโลมที่อนุสาวรีย์จัดจนขึ้นเงาสวยงาม

3) ขั้นตอนที่ 3 เมื่อทำความสะอาดเสร็จแล้วนำผ้าสไบใส่พานลงมาข้าง ล่างเดินอ้อมไปด้านหน้ากราบไหว้สักการะท่านและขอขมาอีกครั้งถ้ามีสิ่งใดทำไปแล้ว เป็นการล่วงเกินท่านให้ท่านรับรู้ แล้วนำพานผ้าสไบไปบูชาไว้ที่กองช่างเทศบาลนคร นครราชสีมา สถานที่ทำงาน นายประกาย ชื่นชม กล่าวเพิ่มเติมว่า สมัยก่อนที่อนุสาวรีย์ ยังไม่ยกสูง เคยมีผู้มาปลดผ้าสไบผ้านุ่งของท่านไปแล้วมีอันเป็นไป ทำให้ต้องนำมาคืนที่ เดิม แม้แต่ที่สำนักงานการช่างเทศบาล เมื่อนำผ้ามาเก็บไว้ก็เคยมีผู้นำไปใช้ปรากฏว่าผู้ นั้นประสบกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่ไม่ดีจนต้องนำมาคืนที่เดิม

จากการสัมภาษณ์ นายประกาย ชื่นชม กล่าวว่า เดิมไม่มีการรดน้ำทำความสะอาด ทำให้อนุสาวรีย์ไม่สวยงามเพราะฝุ่นเกาะค่อมามีร่างทรงที่มีความนับถือกันอยู่มาก บอกว่าน่าจะมีการอาบน้ำให้ท้าวสุรนารีบ้าง เมื่อพิจารณาเห็นว่าการทำความสะอาด อนุสาวรีย์เป็นสิ่งที่ดีจึงขออนุญาตจากทุกฝ่ายเป็นผู้รดน้ำทำความสะอาดให้ท้าวสุรนารี เอง ครั้งแรกมีความกลัวอยู่บ้างเพราะเป็นของสูงแต่เชื่อว่าทำในสิ่งที่ดีจึงกล้าทำ ดังนั้น ก่อนทำและหลังทำจึงต้องกราบไหว้สักการะบูชาทุกครั้ง

มีอยู่ครั้งหนึ่งพอทำความสะอาดแล้วร่างทรงได้ถามท้าวสุรนารีว่า สบายขึ้นไหม ท้าวสุรนารีตอบโดยใช้ภาษาโคราชแบบชาวบ้านเชิงมีอารมณ์ขันว่า “สบายดี แต่ทำไมถู นมกูนาน ถูจ๊กกะเดียม” (คำว่าจ๊กกะเดียม หมายถึง จ๊กกะจี) นายประกาย ชื่นชม กล่าว เพิ่มเติมว่า เป็นเพราะทำความสะอาดอนุสาวรีย์มีชอกมูมเป็นรูปรอยเสื้อผ้าตามสตรีระวาง

กายฝุ่นจึงเข้าไปเกาะมากต้องสอผ้าเข้าไปเช็ดถูอยู่นาน ใช้เวลาทำความสะอาดจนแล้วเสร็จประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที เวลาทำความสะอาดบริเวณด้านหน้าจะทำลำบาก เพราะมีความสูงและบันไดไม่ได้ขึ้นไปถึงด้านหน้ามากแต่ก็ไม่เคยเกิดอันตรายเลย สมัยก่อนอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีมีการเปลี่ยนผ้าสไบและผ้าถุงด้วยซึ่งคู่ร่วมไม่สวยงาม ต่อมาจึงถวายแต่ผ้าสไบ สำหรับพวงมาลัยเดิมนั้นใช้ดอกบานไม่รู้โรยคล้องคอ เวลาจะคล้องใช้ไม้จิ้ม 2 อันเป็นอุปกรณ์วางพวงมาลัยขึ้นไปคล้องคอ ปัจจุบันใช้พวงมาลัยดอกมะลิคล้องที่ข้อมือขวาเพื่อให้ดูสวยงาม เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดเปลี่ยนผ้าสไบต้องเตรียมเข็มกลัดทั้งตัวเล็กและตัวใหญ่จำนวนมาก เพื่อตรึงให้ผ้าสไบแนบกับอนุสาวรีย์ไม่โป่งพองออกมา เพราะผ้าสไบต้องติดกับอนุสาวรีย์ตลอดเวลา 1 ปี เหตุที่ต้องให้อนุสาวรีย์ดูสวยงามเรียบร้อยก็เพราะมีผู้มาสักการะบูชาแล้วถ่ายรูปที่อนุสาวรีย์ปีละมากกว่า 3 ล้านคนขึ้นไป (ประกาย ชื่นชม, 2543)

การจัดสถานที่สำหรับพิธีบวงสรวงใช้บนลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ใช้ต้นกล้วย ต้นอ้อย หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญงอกงาม พร้อมกับมีธงชาติประดับทุกมุม และใช้ด้ายสายสิญจน์วนรอบทุกด้าน ซึ่งเป็นพิธีกรรมทางความเชื่อของพุทธผสมพราหมณ์ รายละเอียดของพิธีบวงสรวง 3 ขั้นตอนมีดังนี้

1.2.1 ขั้นตอนที่ 1 พิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลแด่ท้าวสุรนารี พิธีสวด

บังสุกุลถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ 10 รูป

สำนักงานจังหวัดนครราชสีมากำหนดเครื่องแต่งกายผู้ร่วมงานคือ ข้าราชการแต่งเครื่องแบบปกติขาว พ่อค้า คหบดี ประชาชน แต่งชุดไทยพระราชทาน นักเรียนนักศึกษา แต่งเครื่องแบบสถาบันการศึกษาเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย การให้ข้าราชการแต่งชุดปกติขาวก็เพื่อเป็นการยกย่องให้เกียรติท้าวสุรนารีเพราะท้าวสุรนารีเป็นถึงภรรยาพระยาปลัดเมืองนครราชสีมา ซึ่งพระยาปลัดเป็นข้าราชการได้เบื้องพระยุคลบาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทุกคนย่อมจงรักภักดี และให้ความเคารพในสิ่งเบื้องสูงจึงกำหนดให้แต่งกายเช่นนั้น

พิธีการเริ่มเวลา 06.30 น.ผู้ร่วมงานพร้อมกันที่ปะรำพิธีด้านล่างทางซ้ายของอนุสาวรีย์ ประชานในพิธีคือ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมาจุดธูปเทียน

บูชาพระรัตนตรัย พระสงฆ์ทำพิธีสวดมาติกาบังสุกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดและข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่ถวายภัตตาหารและจุดปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ 10 รูป เสร็จพิธีทางสงฆ์

1.2.2 ขั้นตอนที่ 2 พิธีวางเครื่องพัสดราภรณ์และวางพวงมาลา

สักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และกล่าวสดุดี

เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์แล้ว ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ และประชาชน
ทำพิธีวางพวงมาลาสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และเมื่อเสร็จพิธีวางพวงมาลา
สักการะฯ แล้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้กล่าวสดุดีวีรกรรมท้าวสุรนารี (ดูภาคผนวก ค)

หลังจากทำพิธีวางพวงมาลาและกล่าวสดุดีท้าวสุรนารีแล้ว ก็เป็น
พิธีวางเครื่องพัสดราภรณ์ คำว่า “เครื่องพัสดราภรณ์” หมายถึง เครื่องประดับคือ เสื้อผ้า
(ราชบัณฑิตยสถาน 2525, 942) โดยหัวหน้าพราหมณ์ นายศิริพงศ์ วัชรโรทัย นำผู้ว่า
ราชการจังหวัดจุฑาธุชเทียนบูชาท้าวสุรนารีด้านหน้าและเดินอ้อมไปทางด้านหลัง ขึ้น
บันไดไปจนถึงอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ผู้ว่าราชการจังหวัดหลั่งน้ำพระพุทธรมณฑ์
เทพมณฑ์ ทำพิธีเจิม ปิดทอง เปลี่ยนผ้าสไบประจำปี 2543 และคล้องพวงมาลัยดอกมะลิ
ยาวที่แขนขวาของท้าวสุรนารี ต่อจากนั้นพราหมณ์นำผู้ว่าราชการจังหวัดกลับลงมา
ด้านหน้ารูปปั้นจำลองของท้าวสุรนารี ทำพิธีหลั่งน้ำพระพุทธรมณฑ์ ทำพิธีเจิม ปิดทอง
และถวายผ้านุ่งผืนที่ 2 อีกผืนหนึ่งเป็นพัสดราภรณ์

1.2.3 ขั้นตอนที่ 3 พิธีพราหมณ์สวดคาถาชุมนุมเทวดา กระทำพิธี บวงสรวงสมโภช

พิธีนี้เป็นพิธีพราหมณ์ เริ่มพิธีโดยผู้ว่าราชการจังหวัดจุฑาธุชเทียน
และปึกฐุปริวารเครื่องสังเวททั้งหมด การปึกฐุปได้เชิญบุคคลสำคัญที่มาร่วมพิธีช่วย
ปึกฐุปริวารบนโต๊ะอาหารคาว หวาน ผลไม้ จนครบ ต่อจากนั้นมาจุฑาธุชเทียนที่จะทำ
พิธีบวงสรวง ผู้มาร่วมพิธียืนเป็นวงกลมรอบอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี พราหมณ์เริ่มอ่าน
โองการบวงสรวง ประธานคือผู้ว่าราชการจังหวัดเริ่มเวียนเทียนทักษิณาวรรต จากซ้ายมา
ขวา ขณะอ่านโองการ พราหมณ์เป่าสังข์ ตีฆ้องกลองประกอบด้วยพิณพาทย์บรรเลงจน
จบ จากนั้นทหารกองเกียรติยศของกองทัพบกปีที่ 2 ณ บริเวณด้านหลังอนุสาวรีย์จำนวน
2 แถว แถวละ 10 คน ยิงสลุต 19 นัด ยิงพร้อมกันทุกคนทีละนัดจนครบ 19 นัด

ต่อมาผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนร่วมกันร้องเพลง “มาร์ชราชสีมา” โดยมีวงดุริยางค์มาร่วมพิธีบรรเลงเพลงมาร์ช เนื้อเพลงเกี่ยวข้องกับการยกย่องท้าวสุรนารีว่าเป็นวีรสตรีที่กล้าหาญ ดังเนื้อหาต่อไปนี้

เพลงมาร์ชราชสีมา

เนื้อร้อง หลวงวิจิตรวาทการ

(สร้อย)

ราชสีมาเหมือนดังศิลาที่ก่อกำแพง

สยามจะเรืองกระเดื่องเดชแรง

ด้วยมีกำแพงคือราชสีมา

ชาวนครราชสีมาแต่โบราณ

เหี้ยมฮึกกล้าหาญยิ่งนักหนา

ศึกเสื่อเหนียวได้ช้างไหนดมา

เลือนคนครราชสีมาไม่แพ้ใคร

(สร้อย)

แต่ก่อนกาลท่านวีรสตรี

ท้าวสุรนารีผู้เป็นใหญ่

กล้าหาญยอด้วยผู้หญิงไทย

มีขวัญธงชัยของเมืองเรา

(สร้อย)

มาเถอะเราชาวนครราชสีมา

หน้าเดินรีบมาสู้กับเขา

หากศัตรูไม่เกรงข่มเหงเรา

สู้เขาสู้กันอย่าพรั่นใจ

(สร้อย)

เมื่อผู้เข้าร่วมพิธีร้องเพลง “มาร์ชราชสีมา” เสร็จแล้วเป็นอันเสร็จพิธี การสำคัญ ผู้วิจัยสังเกตว่า พิธีช่วงเช้าในวันที่ 24 มีนาคม 2543 ไม่มีประชาชนมาร่วม ไกล่ลี้ชดในบริเวณพิธีเหมือนช่วงเย็นวันที่ 23 มีนาคม 2543 มีแต่ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน นักเรียน นักศึกษาบางส่วนเข้าร่วมพิธี ประชาชนทั่วไปจะอยู่โดยรอบต่างๆ เมื่อเสร็จพิธีแล้วทุกคนจะกรูกันขึ้นไปที่บริเวณพิธีเพื่อมาหยิบสิ่งของที่ใช้ในการ บวงสรวงเพราะมีความเชื่อว่าเป็นสิริมงคลและจะมีโชคลาภ เช่น

หัวหมู ผู้คนมีความเชื่อว่า หัวหมูเป็นส่วนสำคัญที่สุดที่ใช้ประกอบพิธีกรรม เป็นส่วนที่มีผู้ต้องการมาก เมื่อรับประทานแล้วจะมีโชคลาภ มียศศักดิ์เป็นหัวหน้าเป็นผู้นำ เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะมีผู้มาจองยกไปทั้งหัว นำไปแบ่งกันรับประทาน

บายศรีปากชาม ผู้คนจะแย่งเอาส่วนที่อยู่บนยอดสุดของบายศรี ถ้าเป็นไขก็นำไปรับประทาน ถ้าเป็นดอกไม้ก็นำไปบูชา เพราะมีความเชื่อกันว่า สิ่งอยู่บนยอดสุดจะช่วยให้ประสบความสำเร็จทุกอย่าง เช่น หน้าที่การงาน การเรียน การดำเนินชีวิต ถ้าต้องการมีลูกก็ได้ลูกที่ดี เพราะไขเป็นส่วนหนึ่งของการกำเนิดชีวิต นอกจากนั้นยังเป็นไขบริสุทธิ์ที่ผ่านการเข้าพิธีแล้ว ถ้าเจ็บป่วยและนำไขดังกล่าวที่เข้าพิธีแล้วอยู่บนยอดบายศรีไปรับประทานก็จะหายป่วยได้

บายศรี 7 ชั้น ผู้คนจะแย่งเอาดอกไม้ที่อยู่สูงสุด เช่น ดอกบัว เพื่อนำไปบูชาหรือ ดอกไม้ในแต่ละชั้น เพราะเชื่อว่าหากนำไปบูชาจะได้เลื่อนชั้น เลื่อนเงินเดือน ชีวิตจะเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ทำมาค้าขายรุ่งเรือง ทำอะไรก็ประสบความสำเร็จ

ผ้านุ่ง ผ้านุ่งที่ถวายหน้ารูปปั้นจำลองก็มีผู้มาจองมาก ต่างต้องการนำไปบูชา เพราะเป็นส่วนที่สำคัญของพิธีและเป็นผ้าที่ผ่านพิธีกรรมแล้ว ถือว่าเป็นของสูง และมีความเชื่อว่าเป็นสิริมงคลจะทำให้มีโชคลาภมาก

เครื่องบวงสรวงดังที่กล่าวมาแล้วได้มาจากการสัมภาษณ์ นายไทรรงค์ คัมภีร์พงศ์ และของที่ใช้ในพิธีบวงสรวงทุกอย่างไม่นำกลับไป วางไว้ให้ผู้ที่มีความต้องการทุกคนมาหยิบไปได้ (ไทรรงค์ คัมภีร์พงศ์, 2543)

การจัดพิธีเฉลิมฉลองวันแห่งชัยชนะของท่านท้าวสุรนารี และพิธีบวงสรวงถวายเครื่องสักการะฯ ทั้ง 2 พิธีมักมีปรากฏการณ์เกิดขึ้น คือ ฝนจะตกลงมา พอถึงเวลาทำพิธีฝนจะหยุดสนิท สำหรับปีนี้ วันที่ 23 มีนาคม 2543 เป็นวันที่ทำพิธีเฉลิมฉลอง ตลอดเช้า – บ่าย อากาศร้อน แดดจัดมาก แต่พอใกล้เวลาทำพิธีสักครู่ฝนเริ่มตกลงมาโดยไม่มีเค้าเมฆฝน พอถึงเวลาทำพิธีฝนกลับหยุดสนิทจนพิธีเสร็จเรียบร้อยแล้ว ส่วนวันที่ 24 มีนาคม 2543 ซึ่งเริ่มพิธีเวลาเช้าตรู่อากาศแจ่มใสฝนไม่ตก แต่อย่างไรก็ตามตลอดงานประจำปี 12 วัน 12 คืน จะต้องมีฝนตกหนักมากอยู่ 2 – 3 วันทุกปี ประชาชน

ชาวนครราชสีมามีความเชื่อว่า ท้าวสุรนารีบันดาลให้ฝนตก เพราะท่านเป็นคนใจบุญมีศีลธรรม ทำบุญ เข้าวัด เมื่อต้องออกศึกทำการสู้รบกับกบฏเจ้าอนุวงศ์มีการเสียเลือดเนื้อจึงบันดาลให้ฝนตกเพื่อชำระล้างเลือด บ้านเมืองจะได้สะอาดบริสุทธิ์ (คอกไม้ ชินานุพรรณ, 2543)

2. พิธีกรรมส่วนบุคคล

การประกอบพิธีกรรมที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีของแต่ละบุคคลเป็นลักษณะปัจเจกบุคคล รูปแบบพิธีกรรมอาจเหมือนหรือแตกต่างกันบ้าง ไม่มีแบบแผนแน่นอนตายตัว ผู้ประกอบพิธีมากราบไหว้หรือบนบานสามารถทำได้ด้วยตนเอง ต่างคนต่างทำพิธีที่ตนเองมีความเชื่อ จากการสัมภาษณ์ พุดคุยและสังเกตการประกอบพิธีกรรมของบุคคลดังกล่าวสรุปได้ 2 ประการ คือ

2.1 การกราบไหว้แสดงความเคารพ

นับจากท้าวสุรนารีถึงแก่อนิจกรรม พระยาปลัดได้สร้างสถูปเจดีย์บรรจุอัฐิของท้าวสุรนารีไว้ที่วัดศาลาลอยเมื่อ พ.ศ. 2395 ต่อมาได้มีการสร้างเป็นอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีประดิษฐานไว้ที่หน้าประตูชุมพลใน พ.ศ. 2477 จนถึงขณะนี้เป็นเวลา 148 ปีแล้ว เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนครราชสีมาที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีตำนานเล่าขานเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์มาโดยตลอด เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไปเป็นศูนย์รวมทางจิตใจสูงยิ่งของผู้อยู่ในจังหวัดนครราชสีมาและผู้มาจากต่างจังหวัด กลุ่มผู้ที่แสดงความเคารพมีทุกเพศทุกวัย ทุกอาชีพ ฯลฯ ผู้ที่โยกย้ายเข้ามาหรือออกไปจะต้องมากราบไหว้ ถ้าย้ายเข้ามาก็มาบอกท่านว่าขอมาอยู่ด้วย ขอเป็นลูกหลาน และขอให้ท่านดูแลทุกข์สุข ถ้าต้องย้ายออกไปก็ขอพรท่านและบอกท่านว่าก็ยังเป็นลูกหลานของท่านเช่นเดิม ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดขอให้ท่านปกป้องคุ้มครอง และมักจะนำภาพ เหรียญ รูปปั้น ฯลฯ ของท้าวสุรนารีตามแต่จะหาได้ติดตัวไปเพื่อกราบไหว้บูชาระลึกถึง และเมื่อมีโอกาสกลับมาที่จังหวัดนครราชสีมาจะมาบอกเล่าให้ท่านรับรู้ ถ้ายังไม่ได้ย้ายกลับมาแต่มีโอกาสผ่านมา สิ่งแรกที่ต้องทำเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ คือ มากราบไหว้ท่านก่อนให้ท่านรับรู้การมา นอกจากนี้มีความไม่สบายใจสิ่งใดก็จะนำมาเล่าให้ท่านฟังเพื่อผ่อนคลายความเครียดความกังวล

ธรรมเนียมปฏิบัติอีกอย่างหนึ่ง คือ เพื่อนฝูงญาติมิตรหรือผู้ที่ไม่เคยมา จังหวัดนครราชสีมา เมื่อมาถึงต้องพามากราบไหว้สักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีให้ได้ มิฉะนั้นจะไม่ได้ชื่อว่ามาถึงจังหวัดนครราชสีมาอย่างแท้จริงและขอพรให้ท่านคุ้มครอง ให้เดินทางปลอดภัยด้วย

ชาวนครราชสีมาบางคนทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ ถ้ามีโอกาสดังบ้านจะมา กราบไหว้ที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีทุกครั้ง เพราะท้าวสุรนารีเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจมาโดย ตลอด (ทวีชัย วิริยะ โกศล, พ.ศ.อ., 2543)

เมื่อผู้คนผ่านหน้าบริเวณอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี จะเป็นการเดินผ่าน ขัวยาน พาหนะหรือนั่งอยู่บนยานพาหนะในลักษณะใดก็ตาม โดยปกติทั่วไปทุกคนจะยกมือไหว้ แต่ถ้าอยู่ในลักษณะที่ไม่สามารถจะทำได้ เช่น การจับหรือถือสิ่งของทำให้ไม่สะดวกที่จะยกมือไหว้ได้ ก็ใช้การก้มศีรษะแทนเป็นการแสดงความเคารพ สำหรับการกราบไหว้ บางคนจะไหว้เฉยๆ บางคนที่ตั้งใจมาสักการะบูชาจะเตรียมสิ่งของมาสักการะบูชาด้วย เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน พวงมาลัย แผ่นทองคำเปลว บางคนอาจถวายอาหาร ขนม ผลไม้ เครื่องดื่ม บางคนไหว้สักการะและขอพรด้วย เช่น ขอให้มีความสุขความเจริญ พบแต่สิ่งดีๆ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ โดยปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัยเป็นต้น หลังจาก กราบไหว้ขอพรเสร็จแล้วผู้ประกอบพิธีจะนำดอกไม้ ธูปเทียน ปักในที่รองรับที่มีไว้ เป็นอันเสร็จพิธี

2.2 การบนบานและการแก้บน

ด้วยความเชื่อว่าอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีมีความศักดิ์สิทธิ์ จึงมีผู้มา บนบานขอความช่วยเหลือและแก้บนเสมอ

2.2.1 การบนบาน มีรูปแบบพิธีกรรมดังนี้ คือ ผู้ประกอบพิธีเริ่มทำ พิธีเหมือนการมาไหว้พระโดยนำดอกไม้ ธูปเทียน ซึ่งอาจนำมาเองหรือเลือกซื้อได้ บริเวณด้านข้างอนุสาวรีย์ อาจมีอาหารหรือเครื่องดื่มถวายด้วยก็ได้ จุดธูปเทียนกราบไหว้ แล้วบอกกล่าวถึงสิ่งที่ตนต้องการ ขอให้ประสบความสำเร็จ เช่น ขอให้สอบเข้าเรียนได้ ขอให้ได้งานทำ ขอให้ถูกล็อตเตอรี่ ขอให้ได้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงาน ขอให้ได้บุตร ขอให้ได้ไปทำงานต่างประเทศ ขอให้ขายที่ดินได้ ฯลฯ จากนั้นก็จะบนด้วยสิ่งของที่หา ง่ายสะดวกประหยัดและมีอยู่ในท้องถิ่น เช่น หมาก พลุ ยาเส้น มะพร้าวอ่อน กลัวย่น้ำว่า

ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการบริโภคของชาวจังหวัดนครราชสีมาอยู่แล้ว นอกจากนี้ก็ถวายเป็นข้าวต้ม หัวหมู พวงมาลัย ผ้าแพร ปิดทอง หรือเพลงโคราช ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านของจังหวัดนครราชสีมา มีความเชื่อกันว่าทำวสุรนาธิชอบฟังมาก สิ่งของที่จัดหามาบนบานนั้นเป็นสิ่งที่ผู้บนบานคิดว่าทำวสุรนาธิชอบและพอใจ เพราะเมื่อประสบความสำเร็จแล้วจะต้องนำสิ่งที่บนบานไว้มากลับ

2.2.2 การแก้บน มีรูปแบบพิธีกรรมดังนี้คือ ผู้ประกอบพิธีจุดธูปเทียนและนำดอกไม้ไปปักในที่รองรับ บอกกล่าวให้ท่านรับทราบ จากนั้นนำสิ่งของที่บนบานไว้กับท่าน วางสิ่งของตรงหน้าท่าน เป็นอันเสร็จพิธี รออีกสักกระยะหนึ่งก็มาเก็บไปหรือวางทิ้งไว้ก็ได้ จากการสังเกต ผู้ประกอบพิธีส่วนมากจะทิ้งไว้เพื่อทำทานแก่ผู้อื่นต่อไป

นอกจากการใช้ดอกไม้ธูปเทียนในการกราบไหว้ การบนบานและการแก้บนแล้วยังมีสิ่งของพิเศษเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ประกอบการสักการะบูชาบนบานและแก้บนซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะแต่ละบุคคล สิ่งของที่ใช้ในการบนบานและแก้บนพอจะแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

- 1) ประเภทสิ่งของบูชา เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน พวงมาลัย ผ้าแพรต่างๆ แผ่นทองคำเปลว บายศรี ฯลฯ
- 2) ประเภทอาหารคาว เช่น หัวหมู ข้าวต้ม ไก่ต้ม ฯลฯ
- 3) ประเภทอาหารหวาน เช่น ขนมต้มแดง – ขนมต้มขาว ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง เม็ดขนุน ขนมถ้วยฟู ฯลฯ
- 4) ประเภทผักและผลไม้ เช่น มะพร้าวอ่อน ถั่วลิสง น้ำว้า ส้ม องุ่น แดงโม ฯลฯ
- 5) ประเภทเครื่องดื่ม เช่น น้ำสะอาด สุรา น้ำมะพร้าวอ่อน น้ำผลไม้ ฯลฯ
- 6) ประเภทศิลปะการแสดง เช่น เพลงโคราช ลิเกโคราช ฯลฯ
- 7) ประเภทอื่นๆ เช่น การรำแก้บน การเดิน วิ่ง แก้บน การชำระล้างขจัดความสกปรกตามอนุสาวรีย์ ฯลฯ

ศิลปะการแสดงประเภทที่นิยมใช้ในการแก้บนที่อนุสาวรีย์ทำวสุรนาธิชอบคือ เพลงโคราช ซึ่งเป็นเพลงแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น การเล่นเพลงแก้บน หมอเพลง

ทั้งหญิงและชายจะขึ้นโรงเพลงพร้อมกัน ก่อนหมอเพลงเล่นเพลง หมอเพลงจะบอกกล่าวให้ท้าวสุรนารีทราบถึง ชื่อ นามสกุลเจ้าภาพ และเรื่องที่จะมาแก้บน แล้วเริ่มเล่นเพลง โดยฝ่ายชายและฝ่ายหญิงว่าเพลงสลับกัน คนละ 1 กลอนเพลง จนกว่าจะหมดเวลาตามที่ตกลงกันได้

ส่วน ลีเกโคราช ไม่นิยมใช้แก้บนที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี แต่นิยมใช้แก้บนที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมากกว่า นานๆ จึงจะมีคนนำลีเกโคราชมาแก้บนที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี สาเหตุที่สำคัญเพราะเชื่อว่า ท้าวสุรนารีไม่ได้ชอบดูลีเกโคราช

การบนบานและการแก้บนที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีไม่มีรูปแบบตายตัว ผู้ประกอบพิธีเริ่มด้วยการกราบไหว้สักการะโดยใช้ดอกไม้ ธูปเทียน แล้วบนบานเพื่อขอ ร้องและอ้อนวอนให้ช่วยเหลือในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง และหากช่วยเหลือสำเร็จผู้ประกอบพิธีก็ให้สัญญาว่าจะนำสิ่งของหรืออาหารที่ตนคิดว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ พอใจมาถวายเป็นการตอบแทนหรือเป็นการแก้บน ผู้บนบานมีความเชื่อว่า หากท้าวสุรนารีช่วยเหลือสำเร็จแล้ว ไม่มาแก้บนตามที่ได้ให้สัญญาไว้ ผู้นั้นจะมีอันเป็นไป

ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเร้นลับเหนือธรรมชาติและความหวาดกลัวภัยอันตรายต่างๆ มีขึ้นเพราะมนุษย์คิดว่าเกิดจากการคลั่งคลั่งของ ผีศาจ เทวดา อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมและนำมาผนวกเข้ากับความเชื่อของพราหมณ์ในศาสนาฮินดู ซึ่งเผยแพร่เข้ามาพร้อมกับพุทธศาสนา ทำให้เกิดประเพณีพิธีกรรมเฉพาะตัว เช่น การบวงสรวง การสะเดาะเคราะห์ การสวดคาถาศักดิ์สิทธิ์ การปลุกเสกเครื่องรางของขลังรวมทั้งการบนบานและการแก้บนด้วย ความเชื่อเหล่านี้จะผสมผสานอยู่ในวิถีชีวิตและสังคมของชนชาติไทยต่อกันมา (รุ่งเรืองศรี วงศาโรจน์ 2534 อ้างถึงใน สมชาย ชัมมานันท์กุล 2526, 89 – 91)

แม้ปัจจุบันในสังคมไทยมีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาก ความเชื่อเหล่านี้ก็ยังคงอยู่ คนไทยส่วนใหญ่คุ้นเคยกับการสักการะบูชาและบนบานศาลกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช้านานแล้ว จนกลายเป็นพิธีกรรมที่จะขาดเสียไม่ได้ในสังคมไทย ปัจจุบันก็ยังมีการบนบานเพราะคนจำนวนมากยังคงนับถือความเชื่อดั้งเดิม อีกประการหนึ่งผู้คนส่วนใหญ่ประสบปัญหาต่างๆ แล้วหาวิธีแก้ไขโดยตรงไม่ได้ จึงหันไป

เชือกธนู โขดกลาง ไสยศาสตร์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังที่มีผู้มาบนบานที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เป็นจำนวนมาก

3. การกำหนดเวลาประกอบพิธีกรรม

ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี แบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ การประกอบพิธีกรรมที่สามารถกำหนดเวลาได้แน่นอน และการประกอบพิธีกรรมที่ไม่สามารถกำหนดเวลาได้แน่นอน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 พิธีกรรมที่กำหนดเวลาได้แน่นอน

พิธีกรรมที่กำหนดเวลาได้แน่นอน เป็นพิธีกรรมที่ทางจังหวัดจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีหลังจากที่ทำพิธีบวงสรวงอัญเชิญอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีขึ้นประดิษฐาน เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2477 และทำพิธีบวงสรวงอัญเชิญดวงวิญญาณของท่านให้มาสถิตที่รูปปั้นแล้วจัดให้มีงานฉลอง 15 วัน 15 คืน ดังกล่าวแล้วนั้น จึงกำหนดพิธีกรรมได้ 2 วัน ดังนี้

3.1.1 งานเฉลิมฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารีคือ วันที่ 23

มีนาคม ของทุกปี ในวันนี้ถือว่าเป็นวันที่เจ้าอนุวงศ์ยกทัพออกจากเมืองนครราชสีมา เป็นวันแห่งชัยชนะของชาวนครราชสีมาและมีการทำพิธีเฉลิมฉลองทุกปี วันนี้จะมีผู้คนมาสักการะบนบานศาลกล่าวมากเป็นพิเศษ เพราะถือเป็นวันสำคัญ จังหวัดนครราชสีมาจัดพิธียิ่งใหญ่ทุกปี มีการจุดพลุ 4 มุมเมืองที่ประตูเมืองทั้ง 4 ด้าน การจัดงานเฉลิมฉลองนี้นับเป็นการจัดฉลองประจำปีให้ท่าน แต่เดิมจัดงานฉลอง 15 วัน 15 คืน ปัจจุบันปี 2543 เริ่มงานวันที่ 23 มีนาคม – 3 เมษายน รวม 12 วัน 12 คืน เป็นการปรับให้เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน (สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, 2543)

3.1.2 พิธีกรรมบวงสรวงถวายเครื่องสักการะดวงวิญญาณท้าวสุรนารี

วันที่ 24 มีนาคม ของทุกปี ลักษณะของพิธีมี 3 ลำดับขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่หนึ่ง พิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลแด่ท้าวสุรนารี พิธีสวดบังสุกุล ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ 10 รูป ขั้นตอนที่สอง พิธีวางพวงมาลาสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและพิธีวางเครื่องพัสดราภรณ์ และกล่าวสวดดี ขั้นตอนที่สาม พิธีพราหมณ์สวดคาถาขุมขุมเทวดา กระทำ

พิธีบวงสรวงสมโภช เริ่มตั้งแต่เวลา 06.00 – 09.00 น. เสร็จพิธีแล้ว อาหารและสิ่งของที่จัดถวายท้าวสุรนารีให้ทานกับทุกคน ใครมีความต้องการอนุญาตให้มารับไปได้

การประกอบพิธีกรรมทั้ง 2 พิธีนี้จัดขึ้นบริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี มีคติความเชื่อว่าวันนี้เป็นวันดี ผู้มาร่วมประกอบพิธีจะโชคดีมีชัย ทำการใดก็จะประสบความสำเร็จ ประชาชนจึงมาสักการะบูชาตลอดการจัดงาน

3.2 พิธีกรรมที่กำหนดเวลาไม่แน่นอน

การประกอบพิธีกรรมที่กำหนดเวลาไม่แน่นอน ส่วนใหญ่เป็นการประกอบพิธีกรรมส่วนบุคคลเพราะขึ้นอยู่กับความต้องการ ความสะดวกของแต่ละบุคคลสามารถทำได้ตลอดเวลา การประกอบพิธีกรรมแต่ละเดือนในรอบปี จะมีช่วงที่ผู้มาประกอบพิธีกรรมจำนวนต่างกัน จากการสัมภาษณ์ นายภูมิสิทธิ์ วงศ์ศิริ ผู้ช่วยจ่าจังหวัดฝ่ายปกครองจังหวัด ผู้จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง ผู้จำหน่ายเครื่องสักการะ และนายเจน ชาญฤทธิ์ ผู้จัดการเพลงโคราชเก่าบน (วันที่ 6 มิถุนายน 2543) สรุปได้ดังนี้

3.2.1 เดือนมกราคม – เมษายน มีผู้มาประกอบพิธีกรรมมากที่สุด เนื่องจากเป็นช่วงวันปีใหม่ตามสากล คือ วันที่ 1 มกราคม และตามคตินิยมของไทยในอดีต คือ วันที่ 13 เมษายน ซึ่งเป็นวันสงกรานต์ของไทย และทางราชการยังกำหนดให้วันที่ 14 – 15 เมษายน เป็นวันครอบครัวด้วย นอกจากนี้ ระยะนี้ยังเป็นช่วงเวลาแห่งการสอบประจำปีทั้งการสอบเพื่อสำเร็จการศึกษาและการสอบเพื่อศึกษาต่อ การสมัครงาน การเกณฑ์ทหาร แม้จะเชื่อว่าถ้ามาขอให้พ้นการเกณฑ์ทหารท่านจะไม่ให้แต่ก็ยังมา และความจำเป็นผัดผ่อนท่านไปก่อน นอกจากนี้ผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวและขายผลผลิตได้ ก็จะว่างจึงมีเวลาพักผ่อนชมงานการเล่นประจำปี ซึ่งวันที่ 23 และ 24 มีนาคม มีพิธีเฉลิมฉลองและพิธีบวงสรวง การจัดงานประจำปีเริ่มตั้งแต่วันที่ 23 มีนาคม – 3 เมษายน รวม 12 วัน 12 คืน เป็นวันสำคัญประจำปี ผู้คนจะมาก นอกจากคนในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงแล้ว คนที่อยู่ต่างจังหวัดไกลๆ จะจัดทัวร์มาร่วมงาน รวมทั้งมีชาวต่างประเทศให้ความสนใจด้วย ดังนั้นชาวนครราชสีมาจะมาสักการะบูชาช่วงนี้กันมาก

3.2.2 เดือนพฤษภาคม – กันยายน มีผู้มาประกอบพิธีน้อย เนื่องจากใกล้วันเข้าพรรษา ช่วงนี้เป็นช่วงฤดูฝน ประชาชนต้องทำนา ทำไร่ เพราะส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม จึงไม่ได้มาประกอบพิธีกรรม

3.2.3 เดือนตุลาคม – ธันวาคม มีผู้มาประกอบพิธีจำนวนปานกลาง เพราะเป็นช่วงออกพรรษาและมีพิธีทอดกฐินตามจังหวัดต่างๆ คนไทยในจังหวัดอื่นๆ ที่เดินทางไปทอดกฐินตามวัดในภาคอีสาน เมื่อผ่านจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นจังหวัดแรก และมีชื่อว่าเป็นประตูสู่อีสาน จึงมักแวะมาสักการะบูชาท้าวสุรนารีก่อน เพื่อความเป็นสิริมงคล

ความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้ในพิธีกรรม

จากการสังเกตบริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและบริเวณโดยรอบจะเห็นพฤติกรรมการแสดงออกถึงความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของท้าวสุรนารี เช่น การทำความเคารพด้วยการกราบไหว้บูชา นำสิ่งของมาสักการะ การทำพิธีบวงสรวง การบนบาน และการแก้บนที่มีต่ออนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีแห่งนี้ การแสดงออกเป็นความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้และเข้าถึงสัญลักษณ์ของแต่ละบุคคลด้วย บางคนรู้สึกว่าท้าวสุรนารีเป็นรูปปั้นทางศิลปะเท่านั้น แต่บางคนรู้สึกว่าศักดิ์สิทธิ์มาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความเชื่อพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ความหมายของสัญลักษณ์ในความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการบูชาอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี โดยแบ่งออกเป็น 5 ประเด็น คือ

1. ความหมายของสัญลักษณ์เกี่ยวกับเครื่องบูชา

การกราบไหว้สักการะบูชาที่ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เป็นพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลทั่วไป เมื่อผ่านหน้าอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีแห่งนี้ ผู้คนจะสื่อถึงความรู้สึกเคารพต่อท้าวสุรนารีและเป็นการแสดงถึงวัฒนธรรมไทยด้วยการยกมือไหว้ จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ที่มีเวลาจะขึ้นไปไหว้พร้อมเครื่องบูชา ดอกไม้ รูปเทียน ปิดทอง โดยขอพรเท่านั้น ถ้าจะมาบนบานจะต้องเตรียมตัวบ้าง คือ เตรียมคำพูดที่จะใช้

ให้เหมาะสม เครื่องบูชาอาจใช้อย่างเดียวกัน แต่ก็สามารถนำสิ่งอื่นมาประกอบเพิ่มเติม ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคล ตามที่เรียนรู้หรือถ่ายทอดสืบต่อกันมา ดอกไม้ รูป เทียน เป็นเครื่องบูชาที่พบเห็นเสมอในพิธีกรรมของสังคมไทย ดอกไม้รูปเทียน 3 สิ่งนี้ มีความหมายทางสัญลักษณ์ดังนี้

1.1 ดอกไม้

ดอกไม้มีรูปร่างและสีอันสวยงาม บางชนิดมีกลิ่นหอม บางชนิดไม่มีกลิ่นหอม ใช้เป็นเครื่องบูชามาก่อน เมื่อต้องการแสดงความเคารพบูชาแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา ผีศาจ ก็นำดอกไม้ไปบูชาสักการะ ดอกไม้ที่นิยมใช้กันมากคือ (จิราพรรณ แต่งก่อ 2536, 13-14)

1.1.1 ดอกบัว นิยมใช้ในการบูชาพระ เชื่อกันว่าเป็นดอกไม้ชั้นสูง เพราะเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าประสูติมีดอกบัวมารองรับ เวลาอย่างพระบาท ก็มีดอกบัวมารองรับ

1.1.2 ดอกพุด มีเสียงพ้องกับคำว่า พุทธ หมายถึง พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของพุทธศาสนิกชนทุกคน เชื่อกันว่าเป็นดอกไม้ชั้นสูงเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีสีขาวซึ่งแสดงถึงความบริสุทธิ์ นิยมใช้เป็นดอกไม้บูชาและทำเป็นพวงมาลัยใช้ในโอกาสต่างๆ

1.1.3 ดอกบานไม่รู้โรย หมายถึง ความไม่ร่วงโรย มีความมั่นคงถาวร

1.1.4 ดอกดาวเรือง หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง ความเจริญก้าวหน้า

1.1.5 ดอกรัก หมายถึง ความรักความสุขอันเป็นสิ่งที่ดี

1.1.6 ดอกกุหลาบ เป็นดอกไม้ที่มีความสวยงามมากและมีหนามแหลมคมเหมือนกับเป็นเครื่องป้องกันตน เปรียบเสมือนมีความงามและมีอำนาจอยู่ในตัว เชื่อกันว่าเมื่อนำดอกกุหลาบมาบูชาจะทำให้ผู้บูชามีอำนาจด้วย

1.1.7 ดอกมะลิ มีสีขาวที่หมายถึงความบริสุทธิ์เช่นเดียวกับดอกพุด และมีกลิ่นหอม นิยมใช้เป็นดอกไม้บูชาและทำเป็นพวงมาลัยใช้หลายโอกาสเช่นเดียวกับดอกพุด มีความเชื่อกันว่า ท้าวสุรนารีชอบดอกมะลามาก (ลดาวัลย์ วรรณบูรณ์, 2543)

1.2 รูป

รูปเป็นเครื่องบูชาที่มีกลิ่นหอม มีความหมายว่า ความหอมย้อมเป็นสิ่งที่พึงพอใจของทุกคนจึงมีการนำมาใช้เป็นเครื่องบูชา การจตุรูปทำให้เกิดวันและความหอมเพื่อสื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทราบ (อนุมานราชชน, พระยา 2532, 21) การใช้รูปที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี มีความเชื่อกันว่า ท้าวสุรนารีชอบรูปแจกสีคำเพราะมีกลิ่นหอมมาก (ลดาวลัย วรรณบูรณ์, 2543)

1.3 เทียน

เทียน หมายถึง ความรุ่งเรืองวัฒนาเพราะมีความสว่างไสว และความรุ่งโรจน์ (อนุมานราชชน, พระยา 2532, 23) นอกจากนี้เทียนยังเป็นสัญลักษณ์ของปัญญา (สง่า พัฒนชีวะพุด 2538 อ้างถึงใน สุภาพรรณ ณ บางช้าง 2535, 155)

เครื่องบูชาที่นิยมใช้กันจะมี 3 สิ่งที่สำคัญ คือ ดอกไม้ เป็นสิ่งสวยงาม รูป เป็นสิ่งหอม เทียน เป็นสิ่งสว่าง ล้วนแต่เป็นสิ่งดีๆ จึงได้มีของ 3 สิ่งนี้เป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นด้วยตาเพื่อบูชาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้ที่ตนเคารพนับถือ (อนุมานราชชน, พระยา 2535, 23 – 24)

การใช้รูปเป็นเครื่องบูชาที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเกี่ยวข้องกับจำนวนการใช้รูปด้วย ถ้าหากตนเองจะใช้รูป 9 ดอก เชื่อว่าเลข 9 หมายถึง ความเจริญก้าวหน้า แต่เดิมร้านจำหน่ายดอกไม้รูปเทียนก็จัดไว้ 9 ดอกเช่นกัน ปัจจุบันวัฒนธรรมเปลี่ยนไปเพราะธุรกิจการค้าร้านจำหน่ายดอกไม้จึงใช้รูปเพียง 3 ดอก เพราะถ้าใช้ 9 ดอกต้นทุนจะสูง ผู้วิจัย ได้สอบถามผู้ที่ซื้อดอกไม้รูปเทียนไปสักการะบูชา ทุกคนตอบว่าในเรื่องของจำนวนรูปนี้ถือว่าไม่เป็นไร ใช้ 3 ดอกก็หมายถึง การไหว้พระตามปกติคือ พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ การกราบไหว้ท้าวสุรนารีก็เหมือนกับการไหว้พระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย บางคนใช้ 7 ดอก หรือ 15 ดอก หรือ 37 ดอก สาเหตุที่ใช้เป็นเลขคี่ก็เพราะมีความเชื่อว่าจะของที่ใช้กับงานมงคลของไทยมักเป็นเลขคี่ เช่น บายศรีใช้ 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น และ 9 ชั้นเช่นกัน มีความหมายดังนี้ เลข 3 หมายถึง พระรัตนตรัย เลข 5 หมายถึง พระพุทธเจ้าทั้ง 5 เลข 7 หมายถึง สัปบุริสธรรม 7 (ธรรมสำหรับคนดี) เลข 9 หมายถึง ตัวเลขสูงสุดและความก้าวหน้า (ปัญญา ฤทธิ์จ้อหอ, 2543) ส่วนการบูชาท้าวสุรนารีและใช้รูปจำนวนมากถึง 37 ดอก เพราะต้องการให้เกิดวันมากๆ สิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์จะได้รับรู้ในการมาบูชาสักการะ แต่ไม่ควรใช้ 1 ดอก เพราะใช้สำหรับคนที่ตายแล้ว แม้ท้าวสุรนารีจะถึงแก่อนิจกรรมแล้วก็ตาม แต่ชาวนครราชสีมาถือว่าท้าวสุรนารีเป็นเสมือนเทพอันศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองไม่ใช่คนธรรมดา ถึงแม้ว่าเดิมท่านเป็นคนธรรมดาจริง แต่ขณะนี้ท่านมีสถานะเป็นเทพไปนานแล้ว (เจน ชาญวิทย์, 2543)

2. ความหมายของสัญลักษณ์เกี่ยวกับเครื่องสังเวทและบวงสรวง

บวงสรวง หมายถึง การบูชาเทวดาด้วยเครื่องสังเวท ดอกไม้ รูปเทียน (ราชบัณฑิตยสถาน 2525, 465) นอกจากการใช้ดอกไม้รูปเทียนในการสักการะบูชาแล้ว บางพิธีกรรมที่เป็นพิธีใหญ่จะใช้เครื่องเช่นสังเวทค่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่น พิธีบวงสรวง พิธีบนบานศาลกล่าวและแก้บน เครื่องบูชาและเครื่องเช่นสังเวทที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมแต่ละท้องถิ่นจะมีทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละกลุ่มชน กล่าวได้ว่าการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง คือ การนำดอกไม้รูปเทียน และสิ่งของอันประกอบด้วยอาหารเครื่องค่อม เครื่องใช้ไปมอบให้แก่ผู้ที่ตนนับถือเพื่อแสดงความเคารพและต้องการให้ผู้นั้นช่วยเหลืองานที่ตนกำลังกระทำอยู่ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้ที่ตนนับถือนั้นไม่ได้หมายถึงคนทั่วไป แต่หมายถึงพวกเทพ แดน หรือผีที่มีอุปการะคุณทั้งหลายโดยเชื่อว่าสิ่งที่ไม่มีความเห็นแก่ตัวเหล่านั้นเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลให้เกิดผลแก่ตนทั้งทางดีทางร้าย (พิสมัย แสงจันทร์เทศ 2536 อ้างถึงใน วิจิตร ขอนยาง 2522, 391 – 398)

ความเชื่อเรื่องการทำพิธีบวงสรวงเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากการสังเกตพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณท้าวสุรนารี ในวันที่ 24 มีนาคม 2543 เป็นพิธีพราหมณ์ผสมพุทธและพิธีดั้งเดิมโบราณ การจัดโต๊ะเครื่องเช่นสังเวทต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย ดอกไม้ รูปเทียน บายศรี อาหารคาว อาหารหวาน น้ำดื่ม สุรา หมากพลู ผลไม้ ฯลฯ เครื่องมือและเครื่องใช้ในพิธีกรรมล้วนเป็นสิ่งของที่มีความเชื่อแผ่เร้นอยู่อย่างน่าสนใจในพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณท้าวสุรนารี ผู้วิจัยได้ศึกษาสิ่งของเหล่านั้นแล้ววิเคราะห์ได้ดังนี้

2.1 เครื่องบูชาบวงสรวง

เครื่องบูชาบวงสรวง ประกอบด้วย ดอกไม้ รูปเทียนและบายศรี ความหมายของการใช้ดอกไม้ รูปเทียน ได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องเครื่องบูชา ส่วนบายศรี มักนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่มีขั้นตอนของการกระทำซับซ้อน จะต้องมีบายศรีเข้าร่วมด้วยทุกครั้ง บายศรีที่ใช้ในการบวงสรวงถวายเครื่องสักการะทำวสุรนาธิเป็น บายศรี 7 ชั้น และบายศรีปากชาม ความหมายของบายศรี พระยาอนุมานราชธนอธิบายว่า ตัวบายศรีสมมติว่าเป็นเขาไกรลาส พุ่มดอกไม้บนยอดบายศรีสมมติว่าเป็นวิมานของ พระอิศวรซึ่งตั้งอยู่บนเขาไกรลาส (อนุมานราชธน, พระยา 2506, 119)

บายศรีนั้นมีอยู่ในหลายภาคของไทย เช่น ในภาคกลาง ภาคเหนือและภาคอีสาน ซึ่งบายศรีของแต่ละภาคจะมีลักษณะแตกต่างกัน บายศรีที่ชาวบ้านใช้กันทั่วไปในงานพิธีต่างๆ เช่น ในงานบวช งานแต่งงาน และงานพิธีเข้าทรง อีกประเภทหนึ่งเป็นบายศรีของหลวง เช่น บายศรีแก้ว บายศรีเงิน บายศรีทอง และบายศรีตองทองทองขาว เป็นต้น สำหรับบายศรีที่ใช้ในพิธีเข้าทรงมีหลายชนิด เช่น ในพิธีไหว้ครูประจำปี มีบายศรีหลายประเภท เป็นต้นว่า บายศรีปากชาม บายศรีหลัก บายศรีพาน บายศรีตอ และบายศรีพุทธองค์ ซึ่งบายศรีแต่ละประเภท จะมีลักษณะความหมายของจำนวนชั้นและวัตถุประสงต์ในการใช้ที่แตกต่างกันไป คือ (นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ 2532, 40; 60 - 65)

2.1.1 บายศรีตอ เป็นบายศรีที่ใช้ในการบอกเขตพิธีโดยทั่วไปจะใช้ 4 ตอ สำหรับวางไว้ 4 มุม เพื่อแสดงเขตหรืออาณาเขตของสถานที่ทำพิธีกรรม ลักษณะของบายศรีตอก็คล้ายกับบายศรีหลัก แต่วางไว้บนฐานกลมๆ หรือฐานเหลี่ยมที่สามารถตั้งบนพื้นได้โดยไม่ล้ม ฐานที่ใช้วางบายศรีสูงประมาณ 1 คืบ อาจใช้กระป๋องนมเป็นฐาน ตกแต่งให้มองเห็นดูไม่น่าเกลียดแล้วนำไปวางที่มุมต่างๆ ของเขตพิธี

2.1.2 บายศรีปากชาม เป็นบายศรีที่มีความสำคัญมาก ผู้เริ่มเรียนการเย็บหรือทำบายศรีจะเริ่มต้นด้วยการทำบายศรีปากชามก่อน บายศรีปากชามแต่เดิมนั้นใช้ใบตองเย็บเป็นกระทงใส่อาหารสำหรับสังเวยหรือบูชาเทวดา เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้น จึงมีการใช้ขามหรือภาชนะอื่น เช่น ขัน แทนใบตองแต่เนื่องจากต้องการจะรักษาประเพณีดั้งเดิมที่ใช้ใบตองไว้ จึงเอาใบตองมาเสริมปากชามให้เป็นกระจิง หรือกรวยแหลมเพื่อ

ครอบข้าวและตรงปลายแหลมก็เสียบด้วยไขคัมปอกเปลือก เรียกว่า ไขขั้วญ พระยาอนุমানราชชน อธิบายว่า ไขขั้วญจะใช้ไขเปิดคัมปอกเปลือก ภาคอีสานใช้ไขไก่คัมปอกเปลือก ภาคพายัพไม่กำหนดว่าไขเปิดหรือไขไก่คัมแต่ไม่ปอกเปลือก เป็นความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ส่วนบายศรีปากชามที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีใช้ไขไก่คัมไม่ปอกเปลือก การใช้ไขเป็นยอดบายศรีเพราะไขเป็นเครื่องหมายแห่งการเกิดซึ่งถือว่าเป็นมงคล (อนุমানราชชน, พระยา 2506, 127) ถ้าเสียบด้วยดอกบัว หมายถึง เป็นดอกไม้ชั้นสูงที่นิยมใช้บูชาสิ่งที่เป็นมงคลทำให้เจริญรุ่งเรือง

ยอดบายศรีปากชามจะเสียบด้วยไขคัมหรือดอกบัวขึ้นอยู่กับว่าบายศรีปากชามนั้นจะใช้ในงานใด เช่น ในงานบวชหรืองานสู่ขวัญจะเสียบด้วยไขคัม แต่ถ้าเป็นงานไหว้ครูประจำปีจะเสียบด้วยดอกบัว

ความหมายที่ซ่อนอยู่ในรูปลักษณะของบายศรีปากชาม เริ่มแต่กรวยแหลมที่ครอบข้าวสุก ซึ่งอยู่กลางชามบายศรี พระยาอนุমানราชชนกล่าวไว้ว่า หมายถึง เขาไกรลาส สิ่งอื่นๆ ที่ประกอบอยู่ในบายศรี เช่น กล้วย 3 จัน ในบายศรีหมายถึง 3 ภพ คือ สวรรค์ มนุษย์และนรก ตัวเต่า (แมงดา) ก็เปรียบเสมือนเต่าคาบอด 3 ตัว จมอยู่ในมหาสมุทรอันลึก คือ อวิชชานั้นเอง ส่วนขนมคัมแดงคัมขาวทำด้วยแป้ง น้ำตาล และมะพร้าว ก็เชื่อกันว่าผู้ใดรู้จักบริโภครสแล้วมีรสอร่อยก็หมายถึงว่าได้รู้รสแห่งพระธรรม ดังนั้นเป็นต้น แต่มีบางแนวความคิดได้ให้ความหมายไว้ว่า ตามประเพณีของพราหมณ์ถือว่าการใช้ภาชนะสำหรับใส่อาหาร เช่น ถ้วยชามนั้นไม่สะอาดและบริสุทธิ์เหมือนใช้ใบตอง ฉะนั้นการทำบายศรีสังเวทาคาจึงใช้กระทงใส่อาหาร แม้แต่เครื่องอาหารที่ถวายสังฆทานก็นิยมใส่กระทงใบตองเพราะถือกันว่าจะได้กุศลแรงกว่าการใช้ภาชนะอื่น ซึ่งการเย็บบายศรีด้วยใบตองก็คงมาจากความเชื่อเหล่านี้ (อนุমানราชชน, พระยา 2506, 119-120)

2.1.3 บายศรีหลัก ที่เรียกว่าบายศรีหลักเนื่องจากเป็นบายศรีที่นำไปตรึงติดไว้กับหลัก บางครั้งเรียกว่า บายศรีตั้งหรือบายศรีใหญ่ เป็นบายศรีที่มีลักษณะซ้อนกันเป็นชั้นๆ ตั้งแต่ 3 5 7 9 หรือ 16 ชั้น ขึ้นอยู่กับงานพิธีที่ใหญ่โตเพียงใด บายศรีหลักนี้เกิดจากการที่ศิลปศาสตร์เจริญขึ้น ทำให้เกิดความคิดในการเปลี่ยนแปลงหรือดัดแปลงบายศรีปากชามซึ่งมีชั้นเดียว มาเป็นการเย็บกระทงหลายๆ ชั้น ซ้อนๆ

กัน แต่ยังคงเอาบายศรีปากชามไว้อยอดสุด บายศรีหลักส่วนใหญ่จะใช้เป็นคู่เสมอ ยกเว้นในงานบวชนาคจะใช้เพียงหลักเดียว

การที่บายศรีหลักมีหลายชั้น คือ มีตั้งแต่ 3 5 7 9 จนถึง 16 ชั้น เนื่องจากพิธีกรรมในแต่ละอย่างหรือแต่ละประเภทจะใช้บายศรีหลักที่มีจำนวนชั้นแตกต่างกัน ซึ่งพอที่จะสรุปได้ดังนี้

บายศรีหลัก 3 5 และ 7 ชั้น ใช้ในงานบวชนาคของประชาชนทั่วไป ที่ไม่มียศบรรดาศักดิ์และขึ้นอยู่กับฐานะและความใหญ่โตของงานบวช

บายศรีหลัก 9 ชั้น จะใช้ในงานบวชของพวกเชื้อพระวงศ์และใช้ในพิธีไหว้ครูประจำปีหรือในพิธีการเข้าทรงต่าง ๆ อย่างไรก็ตามในพิธีไหว้ครูประจำปีของร่างทรงบางแห่งอาจใช้บายศรีหลักเพียง 5 7 หรือ 16 ชั้นก็ได้ ขึ้นอยู่กับระดับหรือความยิ่งใหญ่ของเจ้าที่เข้าทรง

นอกจากนี้ บายศรีหลัก 16 ชั้น ยังใช้ในพิธีบวงสรวงใหญ่ๆ เช่น พิธีพุทธาภิเษก และพิธีบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ส่วนความหมายที่ซ่อนอยู่ในบายศรีหลักที่มีลักษณะเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่ 3 5 7 9 จนถึง 16 ชั้นนั้นมีความหมายดังนี้ภาวธรรม วิรชฌภาวธรรมได้กล่าวไว้ ดังนี้

บายศรี 3 ชั้น หมายถึง พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

บายศรี 5 ชั้น หมายถึง ธรรมชั้น 5 อันเป็นธรรมที่ทำให้คนหลุดพ้นจากอาสวกิเลส ซึ่งได้แก่ สีลชั้น 5 สมาธิชั้น 5 ปัญญาชั้น 5 วิมุตติชั้น 5 และวิมุตติญาณทัตถชั้น 5

1) สีลชั้น 5 คือ การสำรวมในปาฏิโมกข์ กล่าวคือ เว้นการกระทำต่างๆ ตามข้อห้ามที่พระพุทธเจ้าบัญญัติเอาไว้และทำตามข้อที่ทรงอนุญาต

2) สมาธิชั้น 5 คือ การบำเพ็ญเพียรทางจิตใจหรือการปฏิบัติตามหลักของอริยมรรค เช่น พยายามชอบ ระลึกชอบ และตั้งใจชอบ

3) ปัญญาชั้น 5 คือ การใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่างๆ เช่น สอดส่อง พระธรรมให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมะเหล่านั้น เช่น การมองนามรูปต่างๆ ว่าเป็นของไม่เที่ยง ไม่ยึดติดกับสิ่งเหล่านั้น แล้วรู้ซึ่งถึงว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของ

คน จะต้องเป็นผู้รับกรรมที่มีมาแต่กำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ใคร ทำกรรมใดไว้จะต้องรับกรรมเช่นนั้น

4) ภูมิคุ้มกัน คือ การรู้แจ้งในอริยสัจ 4 ซึ่งได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ที่เรียกว่าเป็นการรู้ชอบอันจะทำให้เกิดการหลุดพ้นในทางที่ชอบ

5) ภูมิปัญญาทศสัจจะ คือ เมื่อรู้แจ้งเห็นจริงในทุกสิ่งแล้วก็จะ หลุดพ้นจากอำนาจกิเลสและเกิดญาณรู้ว่าหลุดพ้น ซึ่งญาณนี้ก็คือ ภูมิปัญญาทศสัจจะ นั้นเอง

บทยศ 7 ชั้น หมายถึง สัมโพธิคุณ 7 ซึ่งได้แก่ธรรม 7 อย่าง อัน เป็นองค์แห่งปัญญาตรัสรู้ ได้แก่ สติสัมโพธิคุณ ธรรมวิจยสัมโพธิคุณ วิริยสัมโพธิคุณ ปิติสัมโพธิคุณ ปัสสัทธิสัมโพธิคุณ สมาธิสัมโพธิคุณและอุเบกขาสัมโพธิคุณ

1) สติสัมโพธิคุณ คือ ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับ กิจ จิตอยู่กับเรื่อง

2) ธรรมวิจยสัมโพธิคุณ คือ ความเพียร ธรรม ความสอดส่อง สืบค้นธรรม

3) วิริยสัมโพธิคุณ คือ ความเพียร

4) ปิติสัมโพธิคุณ คือ ความอิ่มใจ

5) ปัสสัทธิสัมโพธิคุณ คือ ความสงบกายสงบใจ

6) สมาธิสัมโพธิคุณ คือ ความมีใจตั้งมั่น จิตแห่งในอารมณ์

7) อุเบกขาสัมโพธิคุณ คือ ความมีใจเป็นกลาง เพราะเห็นตาม เป็นจริง

ความหมายของบทยศ 9 ชั้นนั้น ความหมายแต่ละชั้น จิราพรณ แดงก่อ อธิบายไว้ว่า

บทยศ 9 ชั้น หมายถึง มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 รวมเป็น 9 เรียกว่า โลกุตตรธรรม 9

1) มรรค 4 ได้แก่ ญาณที่รู้อันเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติสามารถละ กิเลส มรรค 4 มีดังนี้ คือ โสคาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามรรค และอรหัตต มรรค

(1) โสดาปัตติมรรค คือ ญาณที่ได้จากการถือนั่นด้วยศีลวัตร ด้วยข้อปฏิบัติที่ยึดถือจนเคยชิน

(2) สกทาคามิมรรค คือ ญาณที่ทำให้ราคะ โทสะ โมหะ เบาบางลงไปกว่าเดิม

(3) อนาคามมรรค คือ ญาณที่ทำให้เกิดความไม่ยินดียินร้ายในสิ่งต่างๆ ไม่มีกามราคะ ซึ่งได้แก่ความกำหนัดในวัตถุทางด้วยอำนาจแห่งกิเลสทาง และไม่มีปฏิฆะคือความหงุดหงิด ความกระทบกระทั่งไม่พอใจ

(4) อรหัตตมรรค คือ ญาณที่ผู้ปฏิบัติได้เนื่องจากสามารถขจัดสังโยชน์เพิ่มขึ้นอีก 5 ประการ คือ รูปราคะ อรูปราคะ อุรฺจจะ มานะ และอวิชชาให้ออกไปอย่างสิ้นเชิง

2) ผล 4 หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นเนื่องจากการละกิเลสได้ด้วยมรรค, ธรรมารมณ์อันพระอรียะพึงเสวยที่เป็นผลเกิดเองในเมื่อกิเลสสิ้นไปด้วยอำนาจมรรคนั้น ผล 4 ได้แก่ โสดาปัตติผล สกทาคาผล อนาคามิผล และอรหัตตผล อันเป็นธรรมที่สืบเนื่องมาจากได้มรรค 4 ที่กล่าวมาแล้ว

3) นิพพาน 1 คือ การหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด อันเป็นสิ่งพึงปรารถนาของเหล่าพุทธมามกะ หรืออาจกล่าวได้ว่านิพพานคือการมีความสงบจากเพลิงทุกข์ มีลักษณะมีความไม่แตกดับเป็นกิจ ไม่มีนิमितเครื่องหมายเป็นอาการปรากฏ มีความออกจากภพนั้นเอง (จิราพรรณ แดงก่อ 2536, 17 – 18)

บายศรีหลัก 16 ชั้น หมายถึง โลกธรรม 8 คือ ความรู้แจ้งและประพฤติดังาม 8 ประการ ได้แก่ ได้ลาภ สูญเสีย ได้ยศ เสื่อมยศ ตีเดียมน ธรรมเสริญ ความสุข ความทุกข์ ธรรมอันวิเศษอีก 8 ได้แก่ ฌาน 8 คือ รูปฌาน 4 และอรูปฌาน 4 ดังนั้น โลกธรรม 8 และธรรมอันวิเศษอีก 8 รวมเป็น 16 (จิราพรรณ แดงก่อ 2536, 18)

จากการสัมภาษณ์ นายภูมิสิทธิ์ วงศ์วี ผู้ช่วยเจ้าจังหวัดนครราชสีมา ฝ่ายปกครองจังหวัด (วันที่ 19 มิถุนายน 2543) กล่าวว่า ได้สอบถามพราหมณ์เรื่อง การจัดทำบายศรีว่าควรใช้กี่ชั้น หัวหน้าพราหมณ์ นายศิริพงศ์ วัชรโรทัย ให้ใช้เพียง 7 ชั้น ไม่ใช่ 9 ชั้น และอธิบายว่า บายศรี 9 ชั้นใช้สำหรับพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง สำหรับ 3 5

และ 7 ชั้น ใช้กับชาวบ้านทั่วไป การที่ประชาชนไม่รู้ทำมา 9 ชั้นนั้นไม่ถูกต้องตาม ประเพณี แต่ด้วยความไม่ทราบและด้วยศรัทธาก็จะพบบ่อย

บายศรีที่ใช้ในพิธีบวงสรวงถวายเครื่องสักการะที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีนั้นใช้ 7 ชั้นเป็นการถูกต้องและใช้บายศรีปากชาม เพราะพราหมณ์เป็นผู้กำหนด บนยอด บายศรีตกแต่งด้วยพานทอง ประดับด้วยดอกบานไม่รู้โรย และประดับด้วยดอกบัวตูม บายศรีปากชามประดับด้วยไข่มุก การทำบายศรีเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาเพื่อแสดง ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวนครราชสีมามีความเชื่อว่าท้าวสุรนารีมีความศักดิ์สิทธิ์ จริง

2.2 หมากลู บูห์รี

หมากลูบูห์รี จัดเป็นชุดใส่พานจีบพลูไว้เสร็จ หมากลูเป็นชิ้นพอคำ บูห์รีมวน รวม 1 พาน และมีใบพลูอย่างเดียวยีก 1 พาน หมากลู มีความหมายว่า คนไทยในสมัยโบราณนิยมกินหมากลู

คนไทยใช้หมากลูรับแขกมาแต่โบราณ หมากลูมาจากชาติอินเดีย มลายู และชาติอื่นๆ ที่เป็นเพื่อนบ้าน บรรพบุรุษของไทยได้ถือเอา “การกินหมาก” เป็น ธรรมเนียมของทุกครัวเรือน ตั้งแต่ระดับเจ้านายชั้นสูงถึงชาวบ้านธรรมดา พระมหากษัตริย์มีเครื่องราชูปโภค เรียกว่า พานพระขันหมาก เวลาพระมหากษัตริย์เสด็จที่ไหนก็ เชิญพานพระขันหมากไปตั้งที่นั่นด้วย (อนุমানราชชน, พระยา 2532, 119 – 120)

หมากลูเป็นส่วนหนึ่งในเรื่องการกินอยู่ในชีวิตประจำวันของคน สมัยโบราณ และนำมาใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ด้วย ชาวนครราชสีมาเองก็ปลูกหมากปลูก พลูมานานและนิยมกินหมากลู ในการบวงสรวงดวงวิญญาณท้าวสุรนารีจึงจัดให้มี หมากลู บูห์รี ถือว่าจัดให้ครบถ้วนถวายเป็นเครื่องเซ่นสังเวยให้ท่านด้วย (ไตรรงค์ คัมภีร์พงษ์, 2543)

2.3 พวงมาลัย

ดอกไม้ที่นำมาร้อยประดิษฐ์บรรจงให้สวยงามต้องใส่ใจและความตั้งใจและ ฝีมือในการทำ ประกอบไปด้วยดอกไม้หลายชนิดที่นิยมคือ ดอกมะลิ ดอกพุด ดอก ดาวเรือง และทำลวดลายสวยงามโดยใช้ดอกรัก ดอกบานไม่รู้โรย และดอกกุหลาบ แซมประดับ หรือใช้ดอกไม้อื่นที่สวยงามก็ได้ สำหรับพวงมาลัยที่ใช้บูชาท้าวสุรนารี

ในพิธีบวงสรวงจะใช้พวงมาลัยดอกมะลิเพราะมีกลิ่นหอมเป็นดอกไม้ที่ท้าวสุรนารีชอบเป็นพิเศษ (ลดาวัลย์ วรรณบุรณ์, 2543) การใช้พวงมาลัยในพิธี บวงสรวงท้าวสุรนารี เป็นการปฏิบัติตามธรรมเนียมโบราณของชาวนครราชสีมาที่มีมานานแล้ว เป็นสัญลักษณ์ของความสดชื่นบริสุทธิ์และเป็นการแสดงความอ่อนน้อม ความเคารพบูชาต่อสิ่งที่มีความสำคัญมาก และให้ความรู้สึกผูกพันทางจิตใจ

2.4 ผ้าแพร

ผ้าแพรสำหรับผูกที่ฐานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี นิยมใช้ผ้าแพร 7 สี 7 สอก ความยาวสีละ 1 สอก เพราะฐานอนุสาวรีย์มีขนาดใหญ่มากเวลาผูกจะโอบได้รอบฐานใช้ได้ทุกสี ที่ใช้ 7 สี เพื่อให้ท่านใช้เปลี่ยนห่มได้ครบทั้ง 7 วัน 7 สี ผ้าแพรส่วนมากใช้ในการบนบานและแก้บน ส่วนความเชื่อของท่านไม่ชอบสีแดง เพราะหมายถึงเลือด ผู้วิจัยไปสังเกตที่ฐานอนุสาวรีย์พบว่ามิใช่ใช้ผ้าแพรสีแดงสีเดียวทั้งผืนผูกก็มี เป็นความเชื่อเฉพาะคนมากกว่า ในพิธีบวงสรวงไม่ปรากฏว่ามีการใช้ผ้าแพรเพราะถวายเป็นผ้าสไบ และผ้านุ่งให้ท่านแล้ว (ปัญญา ฤทธิ์จอหอ, 2543)

2.5 นํ้ามนต์

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะมีนํ้ามนต์เป็นสิ่งสำคัญในพิธีกรรมเสมอ ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อว่า นํ้ามนต์คือนํ้าที่เกิดขึ้นจากเวทมนตร์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะต้องผ่านพิธีกรรมมาแล้ว ช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและคุ้มครองป้องกันให้พ้นภัยพิบัติทั้งปวง ให้มีความร่มเย็นเป็นสุข การใช้นํ้ามนต์ในพิธีพบว่ามีทั้งที่ใช้กินอาบ ประพรมตามศีรษะ ร่างกาย ประพรมตามบ้านเรือนและสิ่งของเครื่องใช้ ผู้ที่ร่วมในพิธีเมื่อถูกประพรมด้วยนํ้ามนต์จะมีความรู้สึกว่ามีความสุขและมีกำลังใจเกิดขึ้นมาก (ปัญญา ฤทธิ์จอหอ, 2543)

2.6 นํ้าดื่ม

นํ้าได้เข้ามาอยู่ในเรื่องของความเชื่อและพิธีกรรมหลายอย่างเพราะนํ้ามีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ มีพิธีกรรมหลายอย่างที่นํ้าเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น พิธีลอยกระทง เพื่อบูชาพระแม่คงคา พิธีถือนํ้าพิพัฒน์สัตยา พิธีพืชมงคล ฯลฯ การทำพิธีบวงสรวงท้าวสุรนารีเมื่อถวายอาหารแล้วจัดนํ้า

สะอาดถวายให้ท่านด้วย เพราะมีความเชื่อว่าพิธีกรรมที่มีน้ำเข้าไปเกี่ยวข้องถือเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง (ไตรรงค์ คัมภีร์พงศ์, 2543)

2.7 เหล้า

เหล้าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีในพิธีกรรมส่วนบุคคลและส่วนรวมทุกครั้ง เหล้าที่ใช้ในพิธีกรรมจะใช้เหล้าขาว เพราะเป็นเหล้าที่ชาวบ้านใช้มาตั้งแต่โบราณกาล เข้ามาอยู่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการกินการอยู่ของคนไทยสมัยก่อนมานาน ดังจะได้ยืนยันกันว่า “เลี้ยงดูปู่เสือ” “ข้าวปลาอาหาร” และ “เหล้ายาปลาปิ้ง” การประกอบพิธีกรรมนั้นมีความเชื่อว่า คนไทยสมัยโบราณมีการกินอยู่อย่างไร พอเสียชีวิตไปแล้วก็จัดเป็นเครื่องบูชาไปด้วย การบวงสรวงท้าวสุรนารีมีความเชื่อว่าเหล้าเป็นสิ่งของเครื่องดื่มให้บริวารของท่าน ส่วนตัวท่านนั้นท่านไม่ดื่มเหล้าเพราะท่านถือศีลฟังธรรม ปัจจุบันจะใช้เหล้าตราอื่น ๆ แทนก็ได้ แต่นิยมใช้เหล้าขาวมากกว่า เวลาทำพิธีบวงสรวงต้องเปิดขวดเทใส่แก้วด้วย (ปัญญา ฤทธิ์จอหอ, 2543)

2.8 ผลไม้

ผลไม้ ได้แก่ มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว้า นิยมใช้ประกอบพิธีบวงสรวงและพิธีกรรมอื่นๆ เชื่อว่ามะพร้าวอ่อนเป็นของสูง น้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ กล้วยน้ำว้ามีอยู่มากมาย แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ นอกจากมะพร้าวอ่อนและกล้วยน้ำว้าแล้ว วันทำพิธีบวงสรวงมีผลไม้เพิ่มอีกหลายอย่าง เช่น ส้ม แดงโม องุ่น ฯลฯ ซึ่งเป็นผลไม้ตามฤดูกาล (ไตรรงค์ คัมภีร์พงศ์, 2543)

2.9 อาหารคาว

อาหารคาว ได้แก่ หัวหมู ใช้ในพิธีกรรมของชาวไทยมาแต่โบราณ เป็นเครื่องสังเวยที่ขาดไม่ได้ ในงานพิธีใหญ่ๆ ต้องจัดให้มีงานพิธีบวงสรวงท้าวสุรนารี นอกจาก หัวหมู แล้วมี เป็ด ไก่ ปลาช่อน กุ้งและข้าว อาหารที่ถวายเป็นสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านเลี้ยงเป็นอาหาร ข้าวเป็นอาหารหลักอยู่แล้ว การจัดอาหารในพิธีจัดตามที่มีในท้องถิ่น หาง่าย ประหยัด แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ มีความหมายทางสัญลักษณ์ เช่น หัวหมู เป็นสัตว์ใหญ่กว่าสัตว์อื่นๆ ที่ถวาย แสดงถึง ความเป็นใหญ่ เป็นหัวหน้า เป็นผู้นำ เป็ด ไก่ เป็นสัตว์ปีกคล้ายนก มีความเชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์คล้ายนกสวรรค์ อาหาร

ลาวที่จัดต้องเป็นอาหารที่ประกอบสุกแล้ว เครื่องบวงสรวงที่นำมาใช้ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นที่มีทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน (ไตรรงค์ คัมภีร์พงศ์, 2543)

2.10 อาหารหวาน

อาหารหวาน ได้แก่ ขนมต้มแดง - ขนมต้มขาว การทำขนมต้มแดงต้มขาวจะใช้ของ 3 สิ่ง คือ แป้ง มะพร้าวและน้ำตาล ส่วนเมล็ดขนุน มีความเชื่อว่าจะมีผู้อุดหนุน จุนเจือ สนับสนุน ขนมถ้วยฟู มีความเชื่อว่าจะได้เฟื่องฟูมีชื่อเสียงเกียรติยศ เงินทองเพิ่มพูนยิ่งขึ้น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง นิยมใช้ในงานพิธี มีความเชื่อว่าเป็นสิ่งดีมีมงคลเพราะมีคำว่าทองจะมีโชคดีเป็นเงินเป็นทอง (นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ 2532, 68)

3. ความหมายของสัญลักษณ์เกี่ยวกับเครื่องดนตรีและศิลปะการแสดง

มนุษย์นำเสียงดนตรีมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมเพราะเสียงดนตรีมีอิทธิพลต่อจิตใจผู้ร่วมพิธีกรรม ทำให้เกิดอารมณ์ร่วม เกิดความขลัง นอกจากนี้ดนตรียังเป็นสัญลักษณ์บอกความหมายกิจกรรมต่างๆ ในพิธีกรรมด้วย เสียงดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ไม่นิยมใช้เสียงมาก เครื่องดนตรีสมัยโบราณใช้เสียงน้อย เช่น พิณ สายเดี่ยว พิณเพียะ พิณน้ำเต้า แตร สังข์ ม้อง กลอง ปี่ ที่ใช้เสียงน้อยก็เพราะมีความเชื่อว่า “เสียงน้อยกิเลสน้อยเสียงมากกิเลสมาก” ดนตรีและศิลปะการแสดงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดนตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีอยู่ที่เสียงดนตรี

ในวรรณคดีเรื่อง “นางนพมาศ” กล่าวถึงพิธีกรรมความเชื่อทางศาสนาเพื่อแสดงความศักดิ์สิทธิ์และความขลังดังนี้ “...สมเด็จพระร่วงเจ้าออกทางท้องฉนวน วัดหน้าพระธาตุ ถวายข้าวบิณฑบาตพระรัตนตรัยแล้วประโคมดุริยางค์ดนตรี ขับร้อง ฟ้อนรำสมโภชพระพุทธปฏิมากร...” และในพิธีกวนข้าวบิณฑบาต ในวรรณคดีเรื่องนางนพมาศ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญทั้งศาสนาจักรและอาณาจักร เพราะพิธีกรรมเหล่านี้ประกอบไปด้วยความเชื่อที่ศรัทธาอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ของเสียงช่วยส่งเสริมความขลังของพิธีกรรมดังนี้ “...จึงให้สาวถ้ำนางกวนมธุรสเป็นฤกษ์โดยสังเขป ชาว

ศุริยวงศ์ดนตรีก็ประ โคมพิณพาทย์ ม้องกลองเป่าเล่นการมหรสพ ระเบียงระบำล้วน นารี...” (สุกรี เจริญสุข 2538, 9 – 13)

ปราณี วงษ์เทศ เล่าว่าดนตรีและพิธีกรรมจะแยกจากกันไม่ได้ ในงานพิธี ต่างๆ จะต้องมีนาฏศิลป์และดนตรีประกอบ เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ ในพิธีกรรมดนตรีทำ หน้าที่เสมือนนาฬิกาที่คอยบอกเวลาและรักษาระเบียบในพิธี สื่อให้รู้ว่าพิธีได้ดำเนินการ ไปถึงขั้นไหนแล้ว เช่น เริ่มด้วยปี่พาทย์บรรเลง เพลงโหมโรงเช้า เมื่อพระมาถึงแล้ว บรรเลงเพลงต่างๆ ในระหว่างพระฉันและเวลาพระจะกลับก็จะจบลงด้วย เพลงกราวรำ ในงานพระราชพิธีถ้าแด่สังข์ขึ้นแสดงว่าพระเจ้าอยู่หัวเสด็จแล้ว ถ้าจะทรงลูกไปจุด เทียนปี่พาทย์ก็จะบรรเลง เพลงสาธุการ ดังนั้น ไม่ว่าพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตาม ขั้นตอนของชีวิตหรือพระราชพิธีจะมีดนตรีเป็นเครื่องบอกลักษณะหรือขั้นตอนในพิธี เป็นส่วนประกอบของงานเหล่านั้นอยู่เสมอ (ปราณี วงษ์เทศ 2525, 34 – 41)

ในการประกอบพิธีกรรมที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี การจัดพิธีบวงสรวงถวาย เครื่องสักการะแด่ท้าวสุรนารี ได้จัดให้มีเสียงดนตรีบรรเลงขณะประกอบพิธี เพื่อให้เกิด ความศรัทธา ความศักดิ์สิทธิ์ ผู้เข้าร่วมพิธียืนนิ่งสงบสำรวมเพราะเป็นพิธีชั้นสูง เครื่อง ดนตรีจะเข้ากับบรรยากาศขณะนั้นประกอบด้วย ปี่พาทย์บรรเลงตลอด พราหมณ์จะเป่า สังข์ ดีฆ้องชัย ไกวบัณเฑาะว์ รายละเอียดของเครื่องดนตรีมีดังนี้ (สงบศึก ธรรมวิหาร 2542, 98; 161; 167; 173)

- 1) ปี่พาทย์ ใช้บรรเลงในงานที่มีพระสงฆ์สวดมนต์และฉันอาหาร หรืองานที่ ต้องการให้ผู้เข้าร่วมอนุโมทนาด้วย นอกจากนี้ยังใช้บรรเลงประกอบการแสดง เช่น โขน ละคร ระบำ และใช้ในพิธีงานศพด้วย
- 2) สังข์ เป็นหอยทะเลชนิดหนึ่งเปลือกขรุขระ ต้องเอามาขัดให้เรียบเกลี้ยงเสีย ก่อน แล้วเจาะก้นหอยให้ทะลุเป็นรูเป่า เครื่องเป่าชนิดนี้ไม่มีลิ้นต้องเป่าด้วยริมฝีปาก ไทยเราได้แบบอย่างมาจากอินเดีย การใช้เครื่องเป่าชนิดนี้ถือเป็นของขลังและศักดิ์สิทธิ์ ใช้เฉพาะในงานที่มีเกียรติสูงศักดิ์เท่านั้น
- 3) ฆ้องชัย เป็นฆ้องขนาดใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 80 เซนติเมตร เวลาตีเกิดเสียงกระหึ่มได้ยินไกล ฆ้องชนิดนี้เรียกตามเสียงที่ได้ยินว่า “ฆ้องหุ่ย” หรือ “ฆ้องหุ่ย” และยังมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ฆ้องชัย” เพราะใช้ฆ้องชนิดนี้ตีในงานพิธี

มงคลต่างๆ เพื่อเอาฤกษ์เอาชัย นอกจากนี้ฆ้องชัยยังเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ได้ในหลายจุดประสงค์ คือ ใช้ในการฟ้อนรำขับร้องขณะประกอบพิธีกรรม ใช้ในการฟ้อนรำขับร้องเพื่อความสนุกสนาน ที่สำคัญคือฆ้องมีไว้ขับไล่ความชั่วร้าย ขับไล่ผี เพราะฆ้องเป็นเสียงของอำนาจ นอกจากนี้ยังมีการเล่นฆ้องเพื่อเป็นการเปิดงานด้วย (สุกรี เจริญสุข 2538, 65)

4) บัณเฑาะว์ เป็นคำบาลีมาจากคำว่า “ปณกะ” เป็นกลองสองหน้าขนาดเล็ก พอถือไกวได้ กลองชนิดนี้ไม่ได้ใช้ตีเหมือนกลองชนิดอื่นๆ แต่ใช้มือไกวโดยพลิกข้อมือกลับไปมาให้ลูกค้อนที่ผูกไว้ปลายเชือกแกว่งให้ไปกระทบที่หน้ากลองทั้งสองข้าง ใช้ในงานพิธี

นอกจากการนำดนตรีมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมแล้ว ศิลปะการแสดงที่เป็นวัฒนธรรมและเป็นเอกลักษณ์ของชาวนครราชสีมา ที่นำมาใช้ในพิธีกรรมที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีอีกอย่างหนึ่งก็คือ เพลงโคราช ซึ่งนิยมใช้ในการแก้บน ข้อที่น่าสังเกตก็คือ การบนบานด้วยเพลงโคราชต้องเป็นเรื่องใหญ่ มีความสำคัญมากและต้องการความสำเร็จสูงในระยะเวลาอันรวดเร็วด้วย เพราะการแก้บนด้วย เพลงโคราช ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงราคาต่ำสุด 400 บาทต่อครึ่งชั่วโมง ถ้าใช้เวลานานราคาจะสูงขึ้นตามลำดับ

เพลงโคราช เป็นเพลงที่เล่นในชุมชนท้องถิ่น ในงานบุญต่าง ๆ เป็นเพลงพื้นเมืองของชาวโคราชโดยแท้เพราะชื่อก็บอกลักษณะชัดเจน ในการเล่นใช้ภาษาโคราชอันเป็นภาษาท้องถิ่นที่พูดกันเฉพาะในจังหวัดนครราชสีมา มีฉันทลักษณ์ท้องถิ่นโคราช ทำให้ชาวจังหวัดนครราชสีมาเกิดความสำนึกร่วมกันว่า เพลงโคราชเป็นศิลปะประจำท้องถิ่นของตนและของท้าวสุรนารีด้วย และเกิดขึ้นในช่วงท้าวสุรนารียังมีชีวิตอยู่ สาเหตุที่มีการนำเพลงโคราชที่เล่นในงานบุญมาแก้บนเพราะมีตำนานเล่าว่าเมื่อปี 2477 นางสองเมืองอินทรกำแหง หัวหน้าเพลงโคราชคณะสองเมืองซึ่งเป็นคณะแรกของจังหวัดนครราชสีมา นอนหลับแล้วฝันว่า ท้าวสุรนารีได้มาเข้าฝันบอกว่า ถ้าต้องการบนบานท่านให้ประสบความสำเร็จ ก็ให้มาบนบานและแก้บนด้วยเพลงโคราชเพราะท่านชอบฟังเพลงโคราชมาก (ปรีชา อุยตระกูล 2530, 48) คำบอกเล่านี้ได้สืบทอดต่อๆ กันมา และปรากฏว่าคนส่วนใหญ่ผู้ที่บนบานด้วยเพลงโคราชมักจะประสบความสำเร็จดังที่ขอ ดังนั้นความเชื่อ

ดังกล่าวนี้จึงได้แพร่หลายไปและมีการนำเอาเพลงโคราชมาร้องแก้บนที่อนุสาวรีย์
ท้าวสุรนารีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เพลงโคราชจึงยังดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน

สำหรับการว่าจ้างเพลงโคราชมาเล่นแก้บนนั้น เมื่อเจ้าภาพตกลงราคากับคณะ
หมอลำแล้ว จะต้องบอกชื่อนามสกุลและเรื่องที่ตนมาบนบานไว้กับท้าวสุรนารีให้
หมอลำทราบ หมอลำทั้งหญิงและชายขึ้นเวทีพร้อมกัน ก่อนที่หมอลำจะว่าเพลง
หมอลำบอกกล่าวแก่ท้าวสุรนารีก่อนว่า เป็นการแก้บนของใคร บอกชื่อนามสกุลและ
เรื่องที่เจ้าภาพได้มาบนไว้ วันนี้เจ้าภาพได้มาว่าจ้างเพลงโคราชเล่นให้แล้ว ขอให้คุณย่า
รับทราบและฟังเพลงโคราช ต่อจากนั้นก็ว่าเพลงโคราช แล้วแต่เจ้าภาพอยากให้ว่าเรื่อง
อะไร ถ้าไม่ระบุหมอลำอาจเล่นเพลงเรื่อง หมายถึงเป็นเพลงที่เล่าเรื่องหนึ่งเรื่องใด
โดยเฉพาะ เช่น ประวัติท้าวสุรนารี ประวัติปราสาทหินพิมาย พระเวสสันดร เรื่อง
ศุภมิตรเกศิณี เป็นต้น หรือจะยกเอา คำพังเพย สุภาษิต หัวข้อด้านการเมือง เศรษฐกิจ
ศาสนา การประกอบอาชีพ หรือเพลงเกี่ยวพาราสี ฯลฯ มาใช้ร้องโดยคัดทอนลงให้สั้น
พอเหมาะกับเวลา แล้วจบลงด้วยเพลงลาหรืออวยชัยให้พรเจ้าภาพเป็นอันจบการแสดง

ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์ผู้มาแก้บนด้วยเพลงโคราช (วันที่ 24 ตุลาคม 2543) คือ
นางประนอม ค้างทองอยู่ อายุ 42 ปี อยู่ที่หมู่บ้านนภาวัลย์ ตำบลบางรักพัฒนา อำเภอบางบัวทอง
จังหวัดนนทบุรี นางประนอม ค้างทองอยู่ กล่าวว่า ได้บนบานท้าวสุรนารี
โดยการจุดธูปบอกกล่าวให้ท่านทราบที่บ้านเพราะมีปัญหาทางการเงิน หนี้สิน
เงินไม่ออกค้าขายไม่ดี จึงบนบานว่า “ขอให้มิโชคลาภการค้าขายดีขึ้น แล้วลูกจะมาว่า
เพลงโคราชให้คุณย่าฟัง 4 ทิศ” ปรากฏว่า ถูกลื้อตเตอร์ 2 ครั้งติดกันจึงต้องมาแก้บน
โดยตกลงว่าเพลงโคราชแก้บน 4 โรงพร้อมกันโรงละ 30 นาที นางประนอม ค้างทอง
อยู่ฟังเพลงโคราชจนจบเพราะบอกว่ามาจากต่างจังหวัดอยากฟังให้จบและจะได้ศีลได้พร
จากเพลงโคราชด้วย ต่อมาผู้วิจัยได้สัมภาษณ์หมอลำที่ว่าเพลงโคราช 4 คน และขอ
ยกตัวอย่างเพลงโคราชอย่างละ 1 กลอนเพลงของชายและหญิงดังนี้

รายชื่อหมอลำ จำนวน 4 คน คือ

หมอลำคนที่ 1 นายจอม ทองภูบาล อายุ 43 ปี อยู่บ้านเลขที่ 41 บ้านสระ
จันทร์ ตำบลหลุมข้าว อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

หมอเพลงคนที่ 2 นายอมรเทพ ชินานุภรณ์ อายุ 17 ปี อยู่บ้านเลขที่ 90
ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

หมอเพลงคนที่ 3 นางยุพิน ความช้าง อายุ 45 ปี อยู่บ้านเลขที่ 41 หมู่ 3
ตำบลหลุมข้าว อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

หมอเพลงคนที่ 4 นางอรรณู เขยโนนสูง อายุ 40 ปี อยู่บ้านเลขที่ 10 หมู่ 9
ตำบลหลุมข้าว อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

ตัวอย่างเพลงโคราช (เพลงให้พร)

หมอเพลงคนที่ 1	ฉันจะขอเกริ่นคำนิมิตกลอน	อวยชัยให้พรไปทั้งพ่อทั้งแม่
	ก่อนฉันจะจากไปจำพรเอาไว้	ให้แน่นแน
	หมดทุกคนในครอบครัว	ตลอดทั้งผิวและเมื่อย
	สิ่งที่คิดไว้ให้ได้สมมติอารมณ์	อย่าได้เศร้า
	มีลูกชายลูกสาวอยู่สืบสาย	อย่าได้เสีย ใต้เสีย
	ได้ผิวได้เมียให้ได้สุข	มีหลานมีลูกอย่าได้...เชอ
	ต่อไปนี่จึงมีความสุข	ทั้งหลานทั้งลูกทั้งพ่อทั้งแม่
	ให้อยู่ด้วยกันจนเฒ่าจนแก่	สมัครสมานทางหมั้น ทางหมั้น
	ขอคุณอำนาจพระรัตนะ	เป็นรื้อหนากันแน่น
	ขอให้ครอบครัวคุณ	สุขด้วยกัน...เนอ

หมอเพลงคนที่ 2	ขึ้นเรือนขึ้นแพให้พ่วง	แต่อย่าไม่ให้ร่วงให้ผลอย
	ที่เข้าภาพมีศรัทธา	ได้หาเพลงฉัน
	รวมทั้งแม่ทั้งพ่อ	ลูกจะขอให้พร
	ขอให้เจริญรุ่งโรจน์	อนาคตวันทางหน้า
	ให้พ้นทุกข์สุขอุรา	หมดทางนั่งทางนอน ทางนอน
	ถึงใจอาวรณ์อยากได้ทางไหน	ไม่ว่าแต่ทางไรทาง...นา
	จะนีก้อยให้ได้อ้อย	จะนีกพันให้ได้พัน

ทั้งโจรภัยขอย่าได้ผ่าน	ให้ได้แผ่นได้พื้น
ให้ลูกเรียนได้นายพลนายพัน	มีหลักฐานมั่นคงขึ้น
ทั้งทองทั้งเงินไม่เชื่อยไม่ขาด	เหมือนลาง...ดา

หมอลเพลงคนที่ 3	<p>มามูลมาเค้าขอให้เจ้าภาพ</p> <p>ทั้งข้าทาสบริวารให้มี</p> <p>ทั้งสิ่งของหากเสียไป</p> <p>ถึงคนที่เคยเป็นศัตรู</p> <p>พอแจ้งขึ้นเป็นอาทิตย์</p> <p>โรคอย่างอื่นอย่าเป็นมา</p> <p>จะมีลูกชายลูกสาว</p> <p>ให้ร่ำรวยด้วยกุศล</p> <p>ไม่ต้องให้หมอลคอยยื่นยา</p> <p>ยอมให้ตามคอยกิด</p>	<p>มีแต่บ่าวมาคอย</p> <p>เป็นพันเป็นร้อย</p> <p>ก็ขอให้ได้กลับคืนมา</p> <p>ให้มาอยู่ขอเป็นมิตร</p> <p>ให้เงินไหลมาเป็นแสนเป็นหมื่น</p> <p>เหมือนซื้อนาฬิกายังเป็น...โมง</p> <p>ให้ได้เป็นเจ้าของเป็นนายคน</p> <p>ว่าอยู่ในปากอยู่ในคำ</p> <p>มีวิญญานอย่าคอยยื่น</p> <p>พิชิตศัตรูจนอยู่ยืน...ยง</p>
-----------------	---	--

หมอลเพลงคนที่ 4	<p>พระยังพึ่งคุณโยม</p> <p>มีทั้งหญิงทั้งชายเอาดอกไม้ม</p> <p>ทั้งตอนเช้าตอนเย็น</p> <p>ลูกไม่ได้ลืมได้หลง</p> <p>ไปรบกับลาวทุ่งสัมฤทธิ์</p> <p>ให้มาอำนวยช่วยดู</p> <p>ให้มีโชคมีหวาน</p> <p>ชีวิตของคุณให้ราบรื่น</p> <p>ให้ทรัพย์เจริญทุกวันหน้า</p> <p>ขอให้อายุวรรโณ สุโขวรรณัง</p>	<p>ใคร ๆ ก็มาอาศัยร่วมคุณย่า</p> <p>มาบูชา</p> <p>ยังแลเห็นแม่คุณอยู่</p> <p>ไม่ได้โกงได้กิด</p> <p>เมืองเก่าเคยได้รู้ ได้รู้</p> <p>อย่าได้...เก้อ</p> <p>มีพันยังมีหมื่น</p> <p>ถ้ามีน้อยให้พลอยมีมาก</p> <p>ให้ไหลมาทุกวันหน้า</p> <p>ทุกๆ วัน...เนอ</p>
-----------------	--	---

เพลงโคราชเป็นเพลงพื้นบ้าน เน้นการใช้ถ้อยคำที่มีสัมผัสคล้องจองเป็นช่วง ๆ คนร้องนิยมใช้ถ้อยคำง่าย ๆ เป็นคำภาษาถิ่นโคราชและคำไทยที่ใช้กันอยู่ประจำ ส่วนใหญ่จะเป็นคำที่ชาวบ้านคุ้นเคยอยู่แล้วมีลักษณะเด่น คือ เป็นถ้อยคำที่แฝงอารมณ์ขันด้วยกลวิธีต่างๆ (คอกไม้ ชินานุปกรณ, 2543)

4. ความหมายของสัญลักษณ์เกี่ยวกับขบวนแห่

ขบวนแห่เป็นส่วนสำคัญที่อยู่ในลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม ส่วนรวมในพิธีเฉลิมฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี ขบวนแห่มีการร้องเพลงดนตรีพื้นบ้านร่วมกับเพลงดนตรีสมัยใหม่ ทำนองและจังหวะของเพลงที่ร่วมในขบวนจะสร้างเสริมบรรยากาศของพิธีกรรมให้ขลังและศักดิ์สิทธิ์ น้อมนำจิตใจผู้เข้าร่วมพิธีให้มีความอิ่มเอมใจสนุกสนานรื่นเริง ขบวนแห่มีความสัมพันธ์กับเครื่องดนตรีเพราะขบวนแห่จะขาดเครื่องดนตรีไม่ได้ ขบวนแห่ทำให้มีเสียงอึกทึกครึกโครมเร้าใจ เป็นการสื่อให้รู้จะจัดพิธีกรรมอะไรในชุมชนนั้น การจัดรูปขบวนแห่ใช้เครื่องดนตรีนำขบวนตามด้วยผู้เข้าร่วมขบวนจำนวนมาก ขบวนแห่มีเอกลักษณ์เฉพาะคนสื่อให้รู้ว่าเกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมใด เช่น ขบวนแห่ขันหมาก ขบวนแห่นาค ขบวนแห่เทียนพรรษา ขบวนแห่นางแมว ขบวนแห่ทอดกฐินและขบวนแห่ทอดผ้าป่า เป็นต้น ในการประกอบพิธีเฉลิมฉลองวันแห่งชัยชนะของท้าวสุรนารี และพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณของท้าวสุรนารี ขบวนแห่มีความสำคัญเพื่อเทิดทูนคุณงามความดีของท้าวสุรนารีและแสดงวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของแต่ละอำเภอให้ปรากฏ

การจัดขบวนแห่วันที่ 23 มีนาคม 2543 ด้นขบวนมีเครื่องดนตรีสากลนำขบวนคือ วงดุริยางค์ ซึ่งเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมตะวันตกที่นิยมใช้ในปัจจุบัน และวงมโหรี ตามด้วยการจัดขบวนสำคัญๆ เป็นชุดๆ โดยยึดคำขวัญของจังหวัด คือ “เมืองหญิงกล้า ผ้าไหมดี หมี่โคราช ปราสาทหิน ดินด่านเกวียน” มีความหมายแต่ละขบวนดังนี้

ขบวนเมืองหญิงกล้า มีผู้แสดงเป็นท้าวสุรนารีอยู่บนขบวนรถ และมีชุดแสดงการสู้รบกับทหารลาว ก่อนเคลื่อนขบวนผู้แสดงทุกคนยืนสงบนิ่ง 1 นาที เพื่อรำลึกถึงดวงวิญญาณของท้าวสุรนารีและบรรพชนชาวโคราชที่เสียสละชีวิตและเลือดเนื้อเพื่อ

พิทักษ์แผ่นดิน ขบวนเมืองหญิงกล้าเป็นการแสดงถึงความกตัญญูทศเวทิตาต่อ
บรรพบุรุษผู้มีคุณต่อประเทศชาติ

ขบวนผ้าไหมดี แสดงเอกลักษณ์ของจังหวัดนครราชสีมาว่า มีการปลูกหม่อน
เลี้ยงไหม ทอผ้าไหมเนื้อดีมีชื่อเสียงอยู่ที่อำเภอปักธงชัย ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า
“ผ้าไหมเมืองปัก”

ขบวนหมี่โคราช แสดงเอกลักษณ์ของจังหวัดนครราชสีมาว่า มีการผลิต
เส้นหมี่เป็นอาหารพื้นบ้านของชาวโคราช มีลักษณะเส้นเหนียวนุ่มเมื่อนำมาประกอบ
อาหารแล้วมีรสอร่อย เป็นอาหารที่มีชื่อเสียงมาก

ขบวนปราสาทหิน แสดงเอกลักษณ์ถึงโบราณสถานที่สำคัญ คือ ปราสาทหิน
พิมาย เป็นการจำลองอดีตของเมืองพิมายที่มีความสวยงามเจริญรุ่งเรือง ปราสาทหิน
พิมายนับเป็นโบราณสถานที่มียี่สิบสองของจังหวัดนครราชสีมา ตั้งอยู่ที่อำเภอพิมาย

ขบวนดินด่านเกวียน แสดงเอกลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาที่มีแห่งเดียวใน
ประเทศไทย ดินตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย มีลักษณะพิเศษคือ มีแร่เหล็กอยู่มาก
เมื่อเผาในอุณหภูมิสูงตั้งแต่ 1,200 องศาเซลเซียสขึ้นไป ภาชนะเครื่องปั้นนั้นจะมีสีน้ำตาล
มันวาวและแกร่งเคาะแล้วจะมีเสียงดังเหมือนโลหะ ลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือ การ
ออกแบบรูปลักษณะเฉพาะไม่เหมือนที่อื่นๆ จะรู้กันว่ารูปแบบอย่างนี้เป็นของจังหวัด
นครราชสีมา

นอกจากนี้ยังมีขบวนรำวงสรวงท้าวสุรนารี แสดงโดยกลุ่มองค์กรสตรีของ
จังหวัด มีนายกเหล่ากาชาดจังหวัดเป็นผู้นำ การรำวงสรวงมีจุดประสงค์เพื่อเผยแพร่
วัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านโคราช ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมไม่ให้สูญหายไป
และมีความเชื่อเพื่อให้ท้าวสุรนารีพึงพอใจ การรำวงสรวงเพิ่งเริ่มมาจัดภายหลังไม่
ใช่พิธีดั้งเดิม (ภูมิสิทธิ์ วงศ์วี, 2543)

5. ความหมายของสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับการอ่านโอองการ

การอ่านโอองการเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมการบวง
สรวง อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีผ่านการประกอบพิธีกรรมการบวงสรวงครั้งแรก เมื่อวันที่

23 มีนาคม 2477 ต่อมา มีการสร้างฐานอนุสาวรีย์ใหม่ เมื่อพ.ศ. 2510 มีการประกอบพิธี
อัญเชิญอนุสาวรีย์และดวงวิญญาณของท่านขึ้นประดิษฐานแล้วมีการประกอบพิธี
บวงสรวง อ่านโอองการบวงสรวงดวงวิญญาณขุนนันทวยเทพเทวศา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย
บุญบารมีพระมหากษัตริย์ ดวงวิญญาณท้าวสุรนารีตลอดจนบิดามารดา ครูอาจารย์ มา
ช่วยคลันดาลคุ้มครองป้องกันรักษาให้ประชาชนชาวนครราชสีมาและบ้านเมืองร่มเย็น
เป็นสุขปราศจากภัยพิบัติด้วยประการทั้งปวง ต่อจากนั้นกล่าวถึงการเชิญท้าวสุรนารีให้
มาประทับและรับเครื่องเสวยที่ลูกหลานจัดมาถวาย แล้วจึงจบลงด้วยการขอให้ท่าน
อวยชัยให้พร (ลิขิต ประชา 2510, 91 – 92)

การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณท้าวสุรนารี เมื่อวันที่ 24 มีนาคม
2543 การอ่านโอองการเริ่มต้นด้วยการบูชาพระแก้วมรกต พระสยามเทวาธิราช สมเด็จพระ
บูรพมหากษัตริย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายและ ขออัญเชิญพระบารมีพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ มาประกอบพิธี
มงคลเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ และขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่กล่าวมารวมทั้ง
ท่านท้าวสุรนารีจงมีแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรม
ราชินีนาถ สมเด็จพระราชโอรสธิดา ให้ทรงพระเจริญ และอวยชัยให้พรแก่ทุกคน

การอ่านโอองการจะกล่าวเป็นภาษาพูดสลับกับการสวดภาษาบาลีเป็นช่วงๆ ขณะ
สวดจะมีพราหมณ์เป่าสังข์ ตีฆ้อง กลอง ประกอบกับวงปี่พาทย์บรรเลงเป็นระยะๆ ผู้ร่วม
พิธีทุกคนยืนต่อหน้าอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี พนมมือ บรรยายกาสงบเจียบสลับกับเสียง
สังข์ ฆ้องกลอง วงปี่พาทย์ เป็นเวลาประมาณ 30 นาที การอ่านโอองการมีคติความเชื่อมา
จากศาสนาฮินดู ความหมายทางสัญลักษณ์คือ เป็นความเชื่อว่าอำนาจเร้นลับเหนือธรรม
ชาติ ผีสางเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจริง สามารถบันดาลให้ความช่วยเหลือได้ การอ่าน
โอองการเปรียบเหมือนการสวดอย่างหนึ่ง เป็นการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์
โดยผ่านตัวกลางคือพราหมณ์ เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และดวงวิญญาณของท้าวสุรนารีรับรู้
และพอใจในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดทำให้ท่านเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ
เริ่มต้นด้วยการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญของประเทศ เป็นที่เคารพสักการะสูงสุด
คือ พระแก้วมรกต พระสยามเทวาธิราชและพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ เพื่อให้เกิด
ความเป็นสิริมงคลในพิธีกรรม และได้ขอบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาล

ปัจจุบันและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส ธิดา มาประกอบพิธีมงคลนี้ด้วย สูดทำยขอให้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้ทุกพระองค์ทรงพระเจริญและขอพรให้กับทุกคน การอ่านโองการเป็นพิธีพราหมณ์ชั้นสูง เมื่อเสร็จพิธีแล้วประชาชนจะพากันมาราบไหว้สักการะบูชา บนบานศาลกล่าวจำนวนมากเพราะมีความเชื่อว่าทำวสุรนาหรือออกมาดูแลทุกข์สุขของบ้านเมือง เชื่อว่าการขอหรือบนบานในวันนี้จะประสบความสำเร็จทุกประการ

ผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตพิธีกรรมโดยตลอดและไม่สามารถคัดลอกข้อความของโองการมาเสนอไว้ได้ จากการติดต่อประสานงานกับสำนักงานจังหวัด นายภูมิสิทธิ์ วงศ์ศิริ ผู้ช่วยจ่าจังหวัดกล่าวว่า พราหมณ์จะอ่านเองเพราะเป็นผู้มาประกอบพิธีให้เป็นประจำทุกปี รู้ประวัติต่อเนื่องกันมาตลอด ทางจังหวัดก็ไม่ได้บันทึกข้อมูลของโองการไว้ (ภูมิสิทธิ์ วงศ์ศิริ, 2543)

ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์นายสุวิทย์ คำดี จ่าจังหวัดนครราชสีมา เกี่ยวกับเอกสารหลักฐานการเปิดอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2477 ว่ามีคำอ่านโองการหรือไม่ แต่ไม่สามารถค้นหาหลักฐานได้คงมีแค่เอกสารหนังสือที่ระลึกการสร้างฐานอนุสาวรีย์ใหม่เมื่อ พ.ศ. 2510 มีการอ่านโองการและกระทำต่อมาจนถึงปัจจุบัน (สุวิทย์ คำดี, 2543) จากนั้นผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์นางลดาวัลย์ วรรณบุรณ์ เกี่ยวกับการอ่านโองการในการเปิดอนุสาวรีย์ พ.ศ. 2477 นางลดาวัลย์ วรรณบุรณ์ ให้ข้อมูลว่าการประกอบพิธีกรรมที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีแต่ก่อนไม่มีพิธีกรรมมากเป็นการประกอบพิธีกรรมแบบเรียบง่าย ปูย่า คายาย ก็ไม่ได้เล่าถึงการอ่านโองการ แต่มาเห็นมีใน พ.ศ. 2510 ที่ทำฐานอนุสาวรีย์ใหม่เริ่มมีการอ่านโองการมาจนถึงปัจจุบัน (ลัดดาวรรณ วรรณบุรณ์, 2543)

ความสำคัญของความเชื่อและพิธีกรรม

ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นมาจากปัญหาสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ การประกอบพิธีกรรมเกิดขึ้นตามความเชื่อ พื้นฐานที่ทำให้เกิดความเชื่อของมนุษย์ย่อมมาจากความต้องการให้ตนเองมีชีวิตอยู่ในโลกด้วยความสุขทั้งกายและใจ มนุษย์จึงแสวงหาปัจจัยสี่เพื่อตอบสนองความต้องการทางกาย แสวงหาความรัก ความ

มันคงปลอดภัยเพื่อตอบสนองทางจิตใจ เมื่อความต้องการไม่ได้รับการตอบสนอง มนุษย์จึงหาที่พึ่งพาช่วยเหลือและเกิดความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติต่างๆ ความเชื่อจึงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของมนุษย์มาก ความเชื่อดั้งเดิมหลายอย่างในอดีตที่ไม่ก่อให้เกิดคุณค่าหรือประโยชน์ก็จางหายไป แต่ความเชื่อที่สามารถดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบันได้นั้น ย่อมมีคุณค่าหรือประโยชน์ในการตอบสนองการดำรงชีวิตของมนุษย์ดังที่ เมอร์ตัน (Merton 1957 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ 2540, 29) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการคงอยู่ของพิธีกรรมของผู้คนในสังคมนั้นสืบเนื่องมาแต่อดีต การที่คงอยู่ได้ต้องมีความชัดเจนและสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของคนในสังคมนั้นๆ พิธีกรรมที่มีหน้าที่ชัดเจนย่อมมีประโยชน์ต่อสังคมและยังมีวัตถุประสงค์บางประการที่แอบแฝงอยู่ ซึ่งเป็นผลโดยอ้อมหรือเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ นอกจากนี้ บรอนิสลอมาลินอสกี (Malinowski 1944 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ 2540, 29) ได้กล่าวว่า ศาสนาหรือความเชื่อมีหน้าที่ต่อชีวิตและสังคมมนุษย์อยู่ 2 ลักษณะ คือ มีหน้าที่ในการให้คำอธิบายและสนับสนุนให้กำลังใจเมื่อมนุษย์ประสบกับวิกฤตการณ์ต่างๆ ต่อชีวิตส่วนบุคคล กับมีหน้าที่สนับสนุนสถาบันพื้นฐานของสังคมและผนึกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เป็นเอกภาพ ดังนั้นความสำคัญของความเชื่อและพิธีกรรมจะแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ความสำคัญต่อส่วนรวม และ 2) ความสำคัญต่อปัจเจกบุคคล

1. ความสำคัญต่อส่วนรวม

อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเป็นสิ่งเคารพคู่บ้านคู่เมือง เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวจังหวัดนครราชสีมา การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเกี่ยวกับท้าวสุรนารี จึงมีประโยชน์ต่อส่วนรวมดังนี้ (ภูมิสิทธิ์ วังศิริ, 2543)

1.1 เป็นศูนย์รวมของทุกฝ่าย ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคม การประกอบพิธีกรรมทำให้เกิดความสามัคคี ช่วยสนับสนุนส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของบุคคลภายในสังคม เป็นศูนย์รวมของความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติตนของคนในสังคม

1.2 ส่งเสริมสถาบันการเมือง การปกครอง เพราะการที่กลุ่มบุคคลยอมรับนับถือสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เหมือนกันย่อมทำให้ความสัมพันธ์ในกลุ่มราบรื่นสะดวกต่อการพัฒนาเป็นการใช้กลไกนโยบายทางความเชื่อและพิธีกรรมนำการปกครอง

1.3 ส่งเสริมศีลธรรมจรรยาความประพฤติ ทำให้บุคคลไม่กล้าประพฤติผิดฝ่าฝืนข้อห้ามกระทำผิดศีลธรรมและกฎหมาย ความเชื่อจึงเป็นกลไกควบคุมทางสังคม ควบคุมกับกฎหมาย ความเชื่อและพิธีกรรมจึงมีความสำคัญทางสังคมและจิตวิทยา

1.4 เป็นสถานที่ที่ทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข เพราะทุกคนมีความนับถือและยึดมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดียวกัน ไม่มีเหตุการณ์ร้ายแรงให้ปรากฏ เช่น การจัดงานเฉลิมฉลองวันแห่งชัยชนะ และการทำพิธีบวงสรวงถวายเครื่องสักการะดวงวิญญาณท้าวสุรนารี มีคนร่วมงานมาก ในการประกอบพิธีกรรมไม่มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยมาคอยกัน ไม่มีรั้วเหล็กมากัน ทุกคนได้มาอยู่ใกล้ชิดท่านโดยไม่มี การแบ่งชั้นวรรณะ บริเวณงานที่จัดกิจกรรม ตลอด 12 วัน 12 คืน เป็นไปด้วยความเรียบร้อยมาโดยตลอด

1.5 เป็นสถานที่ทำให้เกิดความผูกพันรักใคร่กัน เพราะการประกอบพิธีกรรมทุกฝ่ายต้องช่วยกัน จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยจำจังหวัด ฝ่ายปกครองจังหวัด กล่าวว่า การจัดพิธีเฉลิมฉลองและการจัดพิธีการบวงสรวงประจำแต่ละปี มีการประชุมระดมความคิดเห็นร่วมกัน จุดประสงค์หลัก คือ ความรัก ศรัทธา เคารพนับถือท้าวสุรนารี และความต้องการที่จะร่วมกันทำสิ่งที่ดีที่สุดให้แก่ท่าน

1.6 เป็นศูนย์รวมของการประกอบความดี ความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อชาติบ้านเมือง ชาวนครราชสีมาจะได้เห็นตัวอย่างที่ดีของบรรพบุรุษที่ได้เคยทำไว้ให้ปรากฏ เมื่อครั้งกบฏเจ้าอนุวงศ์ (ลดาวัลย์ วรรณบูรณ์, 2543)

1.7 เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ชาวนครราชสีมา นับถือท้าวสุรนารี เมื่อท้าวสุรนารีถึงแก่อนิจกรรมแล้ว ความนับถือได้เปลี่ยนเป็นความเทิดทูนท้าวสุรนารีในฐานะวีรบุรุษศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง คอยปกป้องคุ้มครองให้บ้านเมืองและประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขปลอดภัยจากเภทภัยอันตรายต่าง ๆ ชาวนครราชสีมาจึงต้องแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยการประกอบพิธีบวงสรวง

และเลี้ยงประจำปีซึ่งได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลานานถึง 148 ปีแล้ว (ประกาย ชื่นชม, 2543)

1.8 เป็นสถานที่ที่กลุ่มบุคคลทั่วไปมารวมกันเพื่อประกอบ กิจกรรมร่วมกัน เมื่อมีการนัดพบปะหรือประกอบกิจกรรม มักเริ่มที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เพื่อจะได้ “ไหว้คุณย่า” หรือ “กราบคุณย่า” ก่อนจะทำสิ่งอื่นต่อไป ยกตัวอย่างเช่น การจัดฟุตบอล การกุศล คอนเสิร์ตการกุศล แข่งแรลลี่การกุศล การเดินการกุศล พิธีศกบาตรในวาระโอกาสสำคัญ พิธีจัดงานสำคัญทางราชการในรอบปี การหาเสียงเลือกตั้งของพรรคการเมือง การรับน้องใหม่ของนักศึกษา การถ่ายรูปหมู่ของนักศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีทุกรุ่น งานบวช งานแห่เทียนพรรษา งานลอยกระทง งานฉลองปีใหม่ งานพิธีสงกรานต์ ฯลฯ และแม้กระทั่งการชุมนุมประท้วงต่อต้านก็ใช้สถานที่แห่งนี้ด้วย ที่กล่าวมาเป็นลักษณะโดยส่วนรวมของกลุ่มย่อยต่างๆ (เจน ชาญวิทย์, 2543)

1.9 เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นที่ยู้จักของประชาชนทั่วไป รวมทั้งชาวต่างประเทศ เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นและทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชน (เจน ชาญวิทย์, 2543)

1.10 เป็นการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนับถือท้าวสุรนารีเป็นวัฒนธรรมทั้งทางวัตถุและจิตใจที่คนในสังคมสร้างขึ้น ช่วยแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต และเป็นประโยชน์ต่อสังคมชุมชนในการอยู่ร่วมกัน ความรู้ ความคิด ความเชื่อจะทำให้เห็นพฤติกรรมของชาวนครราชสีมาที่สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม (อุษา โพธิกนิษฐ, 2543)

1.11 เป็นการอนุรักษ์เพลงโคราชในด้านภาษาและการละเล่นพื้นบ้านเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและทำให้เกิดรายได้แก่หมอเพลงด้วย เพลงโคราชเป็นอาชีพอิสระควรมีการส่งเสริมให้เกิดความภูมิใจและคงอยู่ตลอดไป (ดอกไม้ ชินานุภรณ์, 2543)

2. ความสำคัญต่อปัจเจกบุคคล

การยอมรับอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเสมือนเป็นบรรพบุรุษเป็นญาติและเชื่อว่ามี ความศักดิ์สิทธิ์ เท่ากับว่าอนุสาวรีย์มีส่วนเป็นที่พึ่งทางจิตใจของบุคคลได้ ทำให้มีกำลังใจ ที่จะต่อสู้กับปัญหาต่างๆ ในชีวิต อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีจึงมีความสำคัญต่อปัจเจก บุคคลดังนี้ (ภูมิสิทธิ์ วังศิริ, 2543)

2.1 เป็นสถานที่ที่ทำให้เกิดการพบปะสังสรรค์กัน การที่ทางจังหวัดจัดงาน พิธีเฉลิมฉลองและงานพิธีบวงสรวง ซึ่งเป็นงานประจำปีของจังหวัด ทำให้ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงที่อยู่นอกพื้นที่ได้มีโอกาสกลับมาร่วมพิธี เป็นการรวมญาติรวมทั้งคนที่อยู่ใน พื้นที่ก็มีโอกาสมาร่วมแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่ต่อท้าวสุรนารีในพิธีนี้ด้วย เพราะ ทุกคนถือว่าเป็นลูกหลานของท่าน

2.2 เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรนำสินค้าทางการเกษตรมาจำหน่าย เพื่อให้ ประชาชนได้มีโอกาสซื้อสินค้าที่มีคุณภาพ ราคายุติธรรม

2.3 เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนหาความบันเทิงจากการเที่ยวงาน ท้าวสุรนารีและชมการแสดงต่างๆ เป็นการผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากภารกิจ การงาน

2.4 เป็นสถานที่บำบัดทุกข์บำรุงสุข เมื่อประชาชนมีปัญหาหรือมีความ ทุกข์ร้อนใจย่อมต้องหาที่พึ่งทางใจ โดยการกราบไหว้บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คิดว่าจะ ช่วยให้ตนเองพ้นจากความทุกข์ได้ ผู้ที่นับถือท้าวสุรนารีจึงพากันมาประกอบพิธีบนบาน บอกกล่าวขอความช่วยเหลือหรือขอพร เมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วก็ทำให้เกิดความ สบายใจ คลายความวิตกกังวล มีความหวัง มีพลังใจขึ้น (เจน ชาญวิทย์, 2543)

2.5 เป็นศูนย์กลางการพบปะที่สะดวกและปลอดภัย (ภัทรา เทียวประสงค์, 2543)

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือท้าวสุรนารีเป็นวัฒนธรรมที่ยังตอบ สนองความต้องการของบุคคลและสังคมชาวนครราชสีมาได้ วัฒนธรรมนี้ช่วย หล่อหลอมให้สถาบันทั้งสาม คือ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการ ปกครองมีความเกื้อกูลสนับสนุนพึ่งพาซึ่งกันและกัน ความเชื่อว่าท้าวสุรนารีเป็นเทพอัน

ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองของชาวนครราชสีมา ทำให้เกิดการยอมรับประเพณี พิธีกรรมของท้องถิ่นและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสถาบันทั้ง สามจะเห็นว่า สถาบันครอบครัวและศาสนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก โดยเฉพาะ สังคมไทยนั้นความเชื่อและศาสนาไม่สามารถแยกจากกันได้ ดูจากวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจน ตาย คนในสังคมมีวัดเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ มีพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านภาวะของชีวิตที่ เกี่ยวข้องกับศาสนา

การวิเคราะห์จากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทำให้ทราบว่าความเชื่อนี้เป็น ความเชื่อที่มาจากระบบครอบครัวเครือญาติ เป็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนท้องถิ่น ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยมีความเชื่อเป็นตัวเชื่อมโยง ซึ่งส่งผลมาสู่สังคมส่วนใหญ่ ของประเทศด้วยคือ สถาบันหมู่บ้านและสถาบันชาติ ส่วนสถาบันการปกครอง ความ เชื่อและพิธีกรรม มีส่วนช่วยให้ระบบการเมืองการปกครองเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มี ความสามัคคี เพราะการที่กลุ่มบุคคลยอมรับนับถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เหมือนกัน มีสิ่ง ยึดเหนี่ยวทางจิตใจอย่างเดียวกัน ย่อมทำให้ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเป็นไปด้วยดี

รวมความแล้วการประกอบพิธีกรรมที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเป็นพิธีกรรมตาม ประเพณีไทยและเป็นการผสมผสานหลายพิธีรวมกัน เช่น พิธีพราหมณ์ ฮินดู ได้แก่ การ บวงสรวงดวงวิญญาณท้าวสุรนารี พิธีไสยศาสตร์ การทำพิธีทานถวายเครื่องเซ่นไหว้ และพิธีพุทธ ได้แก่ พระสงฆ์สวดบังสุกุล และถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ โดยธรรมชาติ แล้วมนุษย์ไม่สามารถแยกตัวออกจากพิธีกรรมได้ พิธีกรรมจึงเป็นกิจกรรมที่อยู่คู่กับ มนุษย์และสังคมมาโดยตลอด ยิ่งสังคมมีความเจริญขึ้นเท่าใดพิธีกรรมก็เจริญขึ้นเท่านั้น รูปแบบของพิธีกรรมอาจจะเปลี่ยนแปลงไป แต่บทบาทและหน้าที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน คือ พิธีกรรมเป็นเรื่องของความเชื่อที่มีจุดประสงค์เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ มนุษย์ สร้างพิธีกรรมขึ้นมาเพื่อขจัดความกลัวและสร้างความมั่นใจให้กับตนเองด้วย

การประกอบพิธีกรรมที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญใน ระดับจังหวัด เป็นการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาของชุมชน ทำให้ประชาชนเกิดความ มั่นใจว่าอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเป็นที่พึ่งพาของประชาชนได้ แม้จะไม่ใช่การพึ่งพาทาง ตรงแต่ก็เป็นทางอ้อมคือด้านจิตใจ การประกอบพิธีกรรมเป็นการสร้างศูนย์รวมจิตใจ

ของชุมชนให้ประชาชนมีความสมัครสมานสามัคคีร่วมกัน เนื่องจากนครราชสีมาเป็น
 จังหวัดใหญ่ การประกอบกิจกรรมบางอย่างอาจเกิดปัญหาและอุปสรรค แต่กิจกรรม
 ใดก็ตามหากมีความเชื่อเกี่ยวกับท้าวสุรนารีเข้าร่วมด้วยก็จะทำให้กิจกรรมนั้นๆ สำเร็จ
 ลุล่วงไปด้วยดีเสมอ การประกอบพิธีกรรมจึงมีความจำเป็นมากและควรให้ประชาชนมี
 ส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง รูปแบบพิธีกรรมจะยึดถือตามธรรมเนียมโบราณไว้และปรับ
 เปลี่ยนประยุกต์ให้เข้ากับปัจจุบันเพื่อให้เข้ากับคนรุ่นใหม่ที่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมมาก
 ขึ้น